

Gedrag in beeld

Onderzoek naar de kennis van (natuurlijk) hondengedrag
en de omgang tussen mens en dier

Bachelorthesis

Naam: Nicky E. Jenken

Studentnummer: 3168239

E-mail: n.e.jenken@students.uu.nl

Studie: Algemene Sociale Wetenschappen

Faculteit: Sociale Wetenschappen

Begeleider: Ludwien Meeuwesen

Thema: Duurzaamheid & Welzijn

Datum: 15 juli 2010

Voorwoord

Deze bachelorscriptie is in eerste instantie ontstaan uit mijn wens om met dieren te werken, maar hoe meer ik me in de materie verdiepte, hoe meer ik er achter kwam dat wanneer ik iets met de dieren wilde doen, ik daar zeker ook de mens bij moest betrekken, om het geheel interessanter en passender binnen mijn studie Sociale Wetenschappen te maken. Toen ik de documentaire ‘Pedigree Dogs Exposed’, een documentaire over de rashondenfokkerij in Engeland, zag wist ik zeker waar ik heen wilde.

Om dit project tot een goed einde te krijgen heb ik hulp gehad van verscheidene mensen. Allereerst bijzondere dankzegging aan Michel van der Kleij; geoloog, kynoloog en oprichter van de Aklan Animal Rescue and Rehabilitation Centre op de Filipijnen (<http://animals.tukcedo.nl>). Iedere keer als ik ‘weer’ een andere versie had geschreven of weer iets nieuws had bedacht, voorzag hij mijn teksten van veel opbouwend commentaar. Mede dankzij hem heb ik mijn visie op het gedrag en handelen van mensen jegens dieren verder kunnen ontwikkelen.

Daarnaast wil ik ook graag mijn begeleider Ludwien Meeuwesen bedanken voor haar opbouwende kritieken en Marie-José Enders-Slegers voor haar immense kennis op het gebied van dier-mens-relaties. Daarnaast wil ik ook Ad en Gerda Doedee van Quiebus Hondenschool bedanken voor hun lessen tijdens de cursus ‘Module A: Ethologie Hond’ en ‘Module B1: Kynologisch instructeur’, waarin ik ontzettend veel heb geleerd over de ‘kynologisch uitermate teleurstellende’ (K.U.T) benadering die mensen soms hebben jegens honden.

Ook wil ik heel graag Pip Vercouteren bedanken, die mij met onder andere bergen chocola door onze zovele statistiekuren op de Uithof, en bij socioloog Jeroen Kleingeld, heeft heen geholpen. Als laatste wil ik graag Miriam Bosman en Veronique Steenberg bedanken voor hun luisterend oor en mijn vriend Joris, die ondanks weinig affiniteit met het onderwerp, toch een groten steun is geweest.

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 2
Inhoudsopgave	p. 3
1	Inleiding p. 5
1.1	Doelstelling en vraagstelling p. 5
1.2	Methode p. 6
1.3	Relevantie p. 6
1.3.1	Wetenschappelijke relevantie p. 6
1.3.2	Maatschappelijke relevantie p. 7
1.3.3	ASW verantwoording p. 7
1.4	Vooruitblik p. 7
2	Theoretisch kader p. 8
2.1	Hoe gedragen mensen zich in relatie met dieren? p. 8
2.1.1	Hoe heeft de dier-mens relatie er door de jaren heen uitgezien? p. 9
2.1.2	Verschillende voordelen in dier-mens relaties p.10
2.1.3	Verschillende invalshoeken m.b.t. de relatie tussen de mens en de natuur p. 11
2.1.3.1	Antropocentrische versus Ecocentrisme p. 11
2.1.3.2	Evolutionair-genetische invalshoek p. 13
2.1.3.3	Een classificatie in de grondhoudingen van de relatie tussen mens en natuur p. 14
2.2	Hoe gedragen dieren zich? p. 16
2.2.1	Wat is gedrag? p. 16
2.2.2	Wat is natuurlijk hondengedrag? p. 17
2.2.3	Opvoeding van de viervoeter in de menselijke samenleving p. 19
2.3	Conclusie p. 23
3	Methode p. 25
3.1	Gang van zaken betreffende de dataverzameling p. 25
3.1.1	Steekproef p. 26
3.1.2	Methode van dataverzameling p. 26

3.2	Operationalisering	p. 27
3.2.1	De contextvariabelen	p. 27
3.2.1	De hoofdvariabelen	p. 28
3.3	Databewerking en –analyse	p. 32
4	Resultaten	p. 33
4.1	Beschrijving van de contextvariabelen	p. 33
4.2	Beschrijving van de hoofdvariabelen	p. 34
4.3	De verbanden tussen de context- en hoofdvariabelen	p. 35
4.3.1	De verbanden tussen ‘Houding t.o.v. de natuur’ en de context-variabelen	p. 35
4.3.2	De verbanden tussen ‘Hechting aan het dier’ en de context-variabelen	p. 35
4.3.3	Verbanden tussen ‘Kennis van natuurlijk hondengedrag’ en de contextvariabelen	p. 37
4.4	Onderlinge verbanden tussen de afhankelijke variabelen	p. 38
4.4.1	Houding ten opzichte van de natuur versus de kennis van natuurlijk hondengedrag	p. 38
4.4.2	Houding ten opzichte van de natuur versus de hechting aan het dier	p. 38
4.4.3	Kennis van natuurlijk hondengedrag versus hechting	p. 39
4.5	Korte samenvatting van de resultaten	p. 40
5.	Discussie & Conclusie	p. 41
5.1	Antropocentrisme/ecocentrisme	p. 41
5.2	Hechting aan het dier	p. 42
5.3	Kennis van natuurlijk hondengedrag	p. 42
5.4	Beantwoorden van hoofd en deelvragen	p. 43
5.5	Reflectie op de methode van dit onderzoek	p. 46
	Referenties	p. 47
	Bijlagen	p. 50
	Bijlage 1 – Aangepaste vragenlijst ‘Gedrag in Beeld’	p. 50
	Bijlage 2 – Originele vragenlijst ‘Gedrag in Beeld’	p. 52

1. Inleiding

De hond wordt al eeuwen lang bestempeld als de trouwste kameraad van de mens. Zij hebben hun nut als veedrijver, werkhond, waakhond en jager uitbundig bewezen en zijn niet meer weg te denken uit ons dagelijks leven. Zowel binnens- als buitenshuis hebben zij een speciale plaats ingenomen in de ‘menselijke’ samenleving en is men zich er de laatste jaren meer van bewust geworden dat de relatie tussen dier en mens meerdere voordelen biedt dan enkel jacht, bewaking en het hoeden van vee (Janssen, 2002). Eigenschappen als vriendschap en gezelschap, maar ook rust, ontspanning en een positieve invloed op zelfwaardering en welzijn van mensen wordt aan dieren toegeschreven (Enders-Slegers, 2000).

Tussen dier en mens vindt communicatie over en weer plaats waarvan we ons niet altijd bewust zijn. De natuurlijke communicatie van honden vindt voornamelijk via lichaamstaal plaats waardoor lichaamssignalen voor hen veel duidelijker zijn dan onze verbale taal. Wat wij momenteel van honden weten is nog maar het topje van de spreekwoordelijke ijsberg. Belangrijk is het ontwikkelen van een solide basis voor het begrijpen van de aangeboren interacties tussen honden en hun onderlinge communicatie. In het boek *Canine Behaviours* van Bonnie Beaver (2009) wordt deze basis geboden waardoor wij (mensen) kunnen leren een goede en effectieve verstandhouding te creëren met onze viervoeters en met hen kunnen communiceren op een manier die voor beide partijen duidelijk is.

1.1 Doelstelling & Vraagstelling

De doelstelling van het onderzoek dat nu voor u ligt, is aantonen dat de kennis die mensen hebben over (natuurlijk) hondengedrag samenhangt met hoe zij met hun honden omgaan. De vraag die ik mij hierbij stel is of een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van de natuur samenhangt met de behandeling van en de hechting aan dieren. Mijn hypothese betreffende deze doelstelling is dat er een groot verschil is tussen kennis en behandeling van dieren, en dat dit te maken heeft met een antropocentrische (mensgerichte) dan wel ecocentrische (natuurgerichte) houding ten opzichte van dieren. Een persoon die meer antropocentrisch tegen de wereld aankijkt, zal bijvoorbeeld veel minder waarde hechten aan de gevoelens en waarde van het dier, dan iemand die meer ecocentrisch in de wereld staat. Daarnaast is de verwachting dat mensen die boven de 40 jaar oud zijn, een heel andere kijk hebben op gedrag en opvoeding dan zij die jonger zijn dan 40 jaar. Dit omdat dieren 40 jaar

geleden een veel meer utilitaristische functie hadden en zij tegenwoordig veel meer als gezelschapsdier worden gehouden.

De overkoepelende vraagstelling van dit onderzoek is de volgende:

Wat is het verband tussen verschillende soorten kennis van (natuurlijk) hondengedrag en een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van het dier?

De belangrijkste concepten van dit onderzoek betreffen een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van de natuur, de mate van hechting aan het dier, en de mate van kennis die men heeft over (natuurlijk) hondengedrag. Er wordt hierbij gekeken of er samenhang is met de leeftijd en sekse van de respondenten, met of zij zichzelf zien als dierenliefhebber en of zij al dan niet een hondentraining volgen. Deze begrippen zullen nader worden uitgelegd in hoofdstuk drie.

1.2 Methode

De methode die in dit onderzoek gehandhaafd wordt is de kwantitatieve methode. De semigestructureerde vragenlijst kunt u terugvinden in de bijlage (zie bijlage 2).

Door middel van een sneeuwbalmethode is de vragenlijst rondgestuurd onder vrienden en kennissen die hondeneigenaar en/of werkzaam zijn op het gebied van hondenwelzijn. Op deze manier wordt een diverse, wijdverspreide groep bereikt, die gezien kan worden als de koplopers met betrekking tot hondengedrag. Wil men weten wat er bekend is over honden en gedrag, dan is deze groep (bestaande uit hondeneigenaren, dierenartsen, trainers, welzijnswerkers etc.) representatief.

Er is om twee redenen gekozen voor een grootschalige internetenquête. De eerste reden is dat het op deze manier gemakkelijk is een groot publiek te bereiken. De tweede reden is een duurzame reden. Op deze manier wordt papiergebruik gereduceerd en wordt er niet onnodig veel inkt gebruikt.

1.3 Relevantie

1.3.1 Wetenschappelijke relevantie

De positieve effecten van huisdierbezit zijn al heel lang bekend, maar pas de laatste 40 jaar groeit de interesse vanuit de wetenschappelijke wereld voor deze relaties. Dit onderzoek is wetenschappelijk relevant omdat wat wij momenteel weten van honden nog maar het topje van de ijsberg is, er is nog veel te onderzoeken en dit onderzoek kan

daaraan een bijdrage leveren. Daarnaast kan het ook een nuttige basis vormen voor verder onderzoek op dit gebied.

1.3.2 Maatschappelijke relevantie

Op het maatschappelijk vlak bestaat de veronderstelling dat er vervreemding tussen de mens en natuur plaats vindt. Dit onderzoek helpt een beter beeld te creëren met betrekking tot de relatie tussen dier en mens, en zou daarmee een goede aanvulling kunnen zijn voor alle mensen die werkzaam zijn op het gebied van hondengedrag en dier-mens relaties. De kennis over (natuurlijk) hondengedrag wordt met dit onderzoek vergroot en kan de manier waarop mensen naar hun viervoeters kijken veranderen of bevestigen.

1.3.3 ASW verantwoording

Dit onderzoek is interdisciplinair omdat er vanuit verschillende oogpunten naar de problematiek gekeken wordt. Zo wordt er vanuit de psychologische, ecologische en evolutionair-genetische invalshoek naar de relatie dier-mens gekeken. Het is een probleemgerichte studie die kan bijdragen aan bestaande kennis en is daarmee dus relevant voor het beleidsveld. Dit onderzoek is niet internationaal vergelijkend. Dit zou echter wel tot een vervolgstudie kunnen leiden die dat wel is.

1.4 Vooruitblik

Hoofdstuk 2, het theoretisch kader, wordt in drie delen opgesplitst. Het eerste deel gaat in op de manier waarop mensen met hun dieren omgaan, waarbij een korte geschiedenis van mens-dier-relaties en haar voordelen de revue passeert. Ook worden in dit hoofdstuk verschillende invalshoeken met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur besproken. Het tweede deel beschrijft vervolgens het perspectief van het dier. Hierin komt naar voren wat gedrag is, wat natuurlijk hondengedrag inhoudt en wat de mens doet aan de opvoeding van de hond in de menselijke samenleving. Het derde deel bevat enkele conclusies met betrekking tot de eerdere twee delen. Hoofdstuk 3 bevat de methode van het onderzoek, waarbij methode van dataverzameling wordt besproken, de begrippen geoperationaliseerd en de verschillende belangrijke variabelen beschreven. In hoofdstuk 4 komen de resultaten van het onderzoek aan bod, en zal besloten worden met een discussie en conclusie. Hierin wordt gereflecteerd op de theorie en methodologie en wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste antwoorden en resultaten.

2. Theoretisch kader

De documentaire ‘Pedigree Dogs Exposed’ heeft zeer veel invloed gehad op dit onderzoek. Deze documentaire beschrijft de rashondenfokkerij in Engeland, waarbij een ongewenst groot deel van de rashonden leidt aan ernstige erfelijke ziekten, misvormingen en andere aandoeningen. Rashonden moeten zogezegd ‘voldoen’ aan de rasstandaard die door de rashondenvereniging is samengesteld, een standaard gebaseerd op de voorkeur van een groep mensen. Er wordt gefokt op uiterlijk, waarbij erfelijke afwijkingen er soms ‘per ongeluk’ in lijken te sluipen. Het gaat hier voor het overgrote deel om het uiterlijk van de hond, maar het welzijn lijkt in mindere mate centraal te staan, wat een naar mijn mening antropocentrische houding impliceert. Een antropocentrische houding is een houding waarbij de mens centraal staat, en niet het dier, of een interactie tussen beide. Een hond op een hondenshow is daar niet voor zichzelf, hij is daar voor zijn fokker, zodat hij geld en aanzien kan winnen (Het Gesprek, 2009).

In dit hoofdstuk komt allereerst aan bod hoe mensen zich gedragen in relatie tot dieren, vervolgens welke voordelen een dier-mens relatie met zich meebrengt en afsluitend een aantal verschillende visies met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur.

2.1 Hoe gedragen mensen zich in relatie met dieren?

Nederland telt ruim 30 miljoen huisdieren. In meer dan de helft van de Nederlandse huishoudens worden een of meerdere huisdieren gehouden. (CBS, 2009). Het houden van huisdieren is geen recent verschijnsel, zij worden al millennia lang aan huis gehouden. Iets in de mens, de drang tot heerschappij, maakt dat ze het dier willen domesticeren. In dit hoofdstuk wordt nagegaan hoe de dier-mens relatie er door de jaren heen heeft uitgezien. Daarnaast worden de verschillen die in deze relatie kunnen ontstaan beschreven, en wordt aan de hand van verschillende invalshoeken, zoals de ecocentrische, antropocentrische en evolutionair-genetische (mens en dier behoren tot dezelfde soort en leven samen op deze planeet), een stap gemaakt in de richting van een classificatie van de relatie tussen de mens en de natuur (Kockelkoren 1993; zoals geciteerd in het proefschrift van Van den Born, 2007). De rode draad door dit hoofdstuk is de vraag hoe mensen zich gedragen ten opzichte van dieren.

2.1.1 Hoe heeft de dier-mens relatie er door de jaren heen uitgezien?

In de huidige westerse samenleving gaan wij nog steeds net zo divers om met honden als onze voorouders. Huisdieren zijn nu in de eerste plaats gezelschapsdieren, maar ook utilitaristische dieren die ingezet worden voor verschillende taken, bijvoorbeeld het begeleiden van doven, blinden of gehandicapten, bewaking, opsporing van mensen of drugs, of het drijven van vee (Cavanaugh, Leonard & Scammon, 2008).

Dieren werden echter niet altijd in de eerste plaats als gezelschapsdieren gehouden. Aan het begin van onze jaartelling lag de primaire focus meer op het nuttigheidsaspect van dieren, ze moesten een taak hebben. Een taak als verdediger, als waakhond ofwel verdelger van ongedierte. Pas na de tweede wereldoorlog kwam hun taak als gezelschapsdier weer en meer in opmars. Welvaart is een van de redenen voor deze opmars, omdat mensen nu meer te besteden hebben. Eenzaamheid, die veel mensen voelen na ingrijpende gebeurtenissen, is eveneens een reden. Wanneer sociale contacten niet meer zo vanzelfsprekend lijken en de gezinssamenstellingen kleiner worden, kan een dier veel 'leegte' opvullen.

Enders-Slegers (2000) schrijft in haar proefschrift ook dat er voor 1983 wel onderzoeken zijn gedaan naar de dier-mens relatie, maar zonder goed empirisch materiaal, waardoor de resultaten niet te generaliseren zijn. Deze onderzoeken bevatten vooral anekdotes. Een van de onderzoekers die zij in haar proefschrift aanhaalt, is Levinson (1969). Deze onderzoeker beschrijft vanuit de psychoanalyse het idee dat hij heeft over het 'dier als liefdesobject' in onder andere het leven van ouderen. Hij doelt hier mee op de ontdekking dat dieren in emotionele behoeften van de mens kunnen voorzien. Mensen hebben dan iets waar ze voor kunnen zorgen waarmee hun eigenwaarde zal stijgen. Een dier kan daarnaast volgens Levinson een pad creëren naar vriendschap.

Er werd dus altijd wel aandacht besteed aan de relatie tussen mens en dier, maar pas sinds 1983 kreeg dit wetenschappelijke onderzoek een empirische basis. Vanaf dit jaar werden vooral onderzoeken gedaan naar attitudes die mensen hebben ten opzichte van het dier, welke rol zij spelen in het dagelijks leven van mensen en aan eventuele welzijnsbevorderende consequenties (Enders-Slegers, 1993).

Door de jaren heen is de natuurlijke relatie tussen dier en mens, zeker als het gaat om huisdieren, verschoven van een meer utilitaristische focus die vooral gericht is op het gebruik en nut, naar een meer sociale relatie. De afgelopen jaren is de mens zich er meer

van bewust geworden dat de relatie tussen mens en dier veel voordelen kan opleveren. Uit artikelen zoals van Cavanaugh, Leonard en Scammon (2008) wordt duidelijk dat honden een integraal deel van ons leven zijn geworden; ze zijn deel van het gezin en ze geven betekenis aan het leven van de mens. Dieren worden namelijk steeds vaker als belangrijk gezinslid gezien. Soms staan ze zelfs bij overlijdensadvertenties van hun eigenaren.

Wanneer mensen zulke speciale relaties met hun dieren kunnen ontwikkelen, moet onderzoek naar mensen en hun huisdieren zich vooral richten op het feit dat dieren niet simpelweg meer ‘bezit’ zijn, maar volwaardige partners in een sociale relatie. Daarnaast wordt de hond ook steeds vaker ingezet in ziekenhuizen, bejaardentehuizen of psychiatrische instellingen. De therapeutische invloed van dieren wordt steeds meer erkend (Janssen, 2002).

2.1.2 Verschillende voordelen van dier-mens relaties

Mensen hebben allerlei veronderstellingen over hoe zij zichzelf zien, ervaren, beleven en typeren. Mensen zien zichzelf tegenwoordig vaker als ‘boven’ het dier staan dan als ‘gelijkwaardige partner’, en ondanks dat neigen zij er vaak toe dieren menselijke eigenschappen toe te schrijven (Janssen, 2002; Cavanaugh, Leonard & Scammon, 2008). Emoties, menselijke emoties, die men in zijn of haar huisdier lijkt te herkennen zijn eerder een weerspiegeling van waar men op dat moment zelf behoefte aan heeft, aldus Janssen (2002). Dieren houden je als het ware een spiegel voor. Een dier heeft geen (menselijk) weerwoord en zal ons gedrag niet veroordelen zoals andere mensen dit misschien zouden doen. Juist dat maakt een dier een fijne kameraad, zegt Janssen (2002).

Zoals in de vorige paragraaf beschreven werd, worden dieren al sinds mensenheugenis gehouden voor verschillende doeleinden. Het zijn fijne kameraden voor de mens en, zo blijkt uit praktisch elk onderzoek dat naar dier-mens relaties is gedaan, worden ze tegenwoordig dus vaak gehouden voor het gezelschap of voor de vriendschap (Janssen, 2002). Uit het proefschrift van Marie-José Enders-Slegers komt daarnaast ook naar voren dat dier-mens relaties basale sociale behoeften van mensen kunnen vervullen, waaruit blijkt dat er in zekere mate sprake is van ‘sociale steun’ door een huisdier (Enders-Slegers, 2000). Een dier draagt bij aan het welzijn van de eigenaar en heeft daarmee de mogelijkheid het welzijn en de kwaliteit en autonomie van het leven te optimaliseren.

Daarnaast lijkt het er onder andere volgens Janssen (2002) ook op dat het hebben van huisdieren een rustgevende werking heeft. Mensen lijken zich gemakkelijker te kunnen ontspannen in het bijzijn van een dier en door de aanwezigheid van een dier kan het ijs bij wijze van spreke ‘gebroken’ worden in spannende of onbekende situaties.

Waardering door anderen, zelfs een dier, bevordert zelfwaardering en beïnvloedt daarmee het welzijn op een positieve manier zegt Weiss (Thoits, 1982, Vaux & Harrison, 1985; zoals geciteerd in Enders-Slegers, 2000). Dat wil zeggen dat mensen het gevoel hebben er niet alleen voor te staan en dat er iemand is waarvoor ze kunnen zorgen, en waarvoor ze belangrijk zijn.

Samenvattend zijn sociale steun, waardering van de ander (in dit geval het dier) en de rustgevende factor een aantal van die voordelen die kunnen voortvloeien uit de dier-mens relatie.

2.1.3 Verschillende invalshoeken m.b.t. de relatie tussen de mens en de natuur

Wanneer we de relatie tussen de mens en de natuur beschrijven zijn daarvoor een aantal verschillende invalshoeken te gebruiken. In deze literatuurstudie wordt vooral gekeken naar een antropocentrische, een ecocentrische en een evolutionair-genetische invalshoek. Deze zullen kort beschreven worden waarna er een classificatie volgt van verschillende grondhoudingen met betrekking tot de relatie tussen mens en natuur.

2.1.3.1 Antropocentrisme versus ecocentrisme

Het antropocentrisme is een stroming waarbij de mens centraal staat (Korthals, 2002) en de rest alleen van invloed is als zij van bepaald nut zijn voor de mens. Deze stroming staat tegenover het ecocentrisme dat de natuur centraal stelt en zegt dat deze beschermd dient te worden en de mens er slechts een onderdeel van is.

Zoals in de vorige paragraaf al is aangehaald, is het grootste verschil met duizenden jaren geleden dat de meeste mensen zichzelf niet meer als gelijkwaardig aan het dier beschouwen, maar zichzelf erboven plaatsen. Wat volgens het literatuuronderzoek van Janssen (2002) ook opvalt, is dat mensen er vaak toe neigen dieren menselijke eigenschappen toe te schrijven, waarbij ze het dier namen geven en daarmee een belangrijke plek in het dagelijks leven van de mens innemen. Vaak denkt men menselijke emoties bij het dier te kunnen herkennen en beschrijven, wat ook wel antropomorfisme (letterlijk ‘van menselijke gedaante’) wordt genoemd.

Antropomorfisme, als onderdeel van antropocentrisme, hoeft echter geen ‘vies’

woord te zijn. Het is meer een logisch gevolg van de semantische/vocale mogelijkheden die de mens heeft. We kunnen dieren namen geven en emoties toeschrijven, omdat ons uitgebreide taalspectrum dit mogelijk maakt. Vooral hogere dieren, zoals honden, katachtigen en dolfijnen, kennen het concept van een eigen taal en identiteit (weten wie, wie is), maar doen dit op een meer fysieke manier; door middel van een eigen, unieke geur en uiterlijk. Daarnaast toont onderzoek ook aan dat dieren, net als mensen, verschillende persoonlijkheden kunnen hebben (Goslin, Kwan & John, 2003). In dit onderzoek werden persoonlijkheidsoordelen van mensen en honden vergeleken op drie punten, namelijk interne consistentie, consensus en correspondentie. Resultaten lieten zien dat op alle drie de criteria, de oordelen van zowel mensen als honden even accuraat waren. Deze resultaten zijn volgens Gosling en collega's (2003) consistent met de evolutionaire continuïteitshypothese, en zeggen dat persoonlijkheidsverschillen bestaan en gemeten kunnen worden ook in andere dieren dan enkel de mens.

Een discussiepunt betreffende antropomorfisme is dat het voor mensen vaak al lastig is om zich in de medemens te verplaatsen, laat staan in de belevingswereld van een dier. Hier komt nog bij dat antropomorfisme ook gezien kan worden als een vorm van antropocentrisme, waarbij de mens, zoals hierboven is gezegd, in het middelpunt staat, waarbij het eigene van het dier ontkend wordt door er vanuit menselijk oogpunt eigenschappen en betekenissen aan toe te kennen. De meeste mensen zullen wel bevestigen dat er overeenkomsten bestaan tussen gedragingen van mensen en andere dieren, maar zullen de eerstgenoemde gedragingen toch als superieur zien. Antropocentrisme is in die zin anders dan antropomorfisme, met het grootste verschil dat men zich bij de eerste 'boven het dier' plaatst en er bij de tweede (met menselijke woorden) menselijke eigenschappen worden toegekend.

Een visie die zich lijkt te passen binnen het antropocentrisme, is een Bijbelse visie zoals beschreven in de Bijbeltekst Genesis 1:

“Wees vruchtbaar en wordt talrijk; vervuld de aarde en onderwerpt haar, heerst over de vissen der zee en over het gevogelte van de hemel en over al het gedierte dat op de aarde kruipt”

(Genesis 1:28, zoals geciteerd in Wienen, 2009, p. 1).

Dit citaat laat zien dat de mens binnen de christelijke traditie als heerser van de planeet wordt gezien (Wienen, 2009) en onder die norm haar ook kan en mag uitbuiten en

exploiteren. Zo kunnen zij dieren gaan gebruiken door ze te temmen en de kracht die in hen schuilt gebruiken voor werk of productie van goederen. In het artikel ‘De mens, beheerder van deze planeet’ geeft De Ruiter (2006) aan dat God, de Schepper van hemel en aarde, de mens vanaf het begin van zijn bestaan verantwoordelijkheid heeft gegeven voor deze planeet en alles wat er zich op bevindt. De grote vraag is echter of dit wel gebeurt. Impliceert een verantwoord gebruik niet ook goede zorgen en onderhoud wanneer er iets beschadigd raakt?

Ook Darwin (1859) gaat met zijn boek ‘Origin of Species’ in tegen deze Bijbeltekst. In dit boek wordt beschreven dat de mens net als hond, giraffe, varken en andere organismen, voorkomt uit natuurlijke selectie. Kortom, dat wij allen dezelfde voorouders hebben. Staan we achter de bewering van Darwin, dan moeten we erkennen dat de mens niet boven alle dieren staat, en dat we allemaal van hetzelfde soort zijn.

Tegenover het antropocentrisme staat het ecocentrisme, waarbij niet de mens, maar de natuur als middelpunt wordt gesteld. Hierbij is de mens onderdeel van de natuur, en geen heerser. De visie die in de volgende paragraaf wordt beschreven, de evolutionair-genetische visie, valt hier ook deels onder. Hierin komt naar voren dat mensen een groot deel van hun genetische materiaal delen met (zoog)dieren en dat de kloof tussen de twee daarom ook niet zo groot is als men aanvankelijk dacht. Dit betekent dat er in de belevingswereld van mens en dier toch overeenkomsten kunnen zijn (Raes, 2001; zoals geciteerd in Janssen, 2002). In wezen verschillen mensen niet zo heel veel van dieren, maar zij (mensen) denken wel dat we het wezenlijk anders en beter doen.

2.1.3.2 Evolutionair-genetische invalshoek

‘The Origin of Species’ van Darwin (1859) deed de wereld in de 17^e eeuw op zijn grondvesten schudden. In paragraaf 1.3.1 worden Darwin en zijn evolutietheorie ook aangehaald. Het wereldbeeld van de mens in deze tijd, waarin alles geregeld werd door een hogere macht, werd met dit boek overhoop gehaald. Natuurlijke selectie, zoals Darwin deze bedoelt, zegt dat een levend organisme dat het best is aangepast aan zijn omgeving en daardoor het sterkst is en de beste overlevingskansen heeft. Natuurlijke selectie, door Darwin ook wel ‘survival of the fittest’ genoemd en die soorten deed veranderen, was in die tijd een schokkend idee voor de (wetenschappelijke) wereld (Staal, 2009).

De omgeving waarin mensen, dieren, planten en andere organismen samenleven is voortdurend aan verandering onderhevig. Door menselijk toedoen gaat dit echter sneller

dan ooit te voren. De evolutionair-genetische invalshoek gaat er vanuit dat alles op een bepaalde manier met elkaar in contact staat en van elkaar afhankelijk is. Mensen, dieren en andere organismen leven al zo lang samen op deze planeet dat ze eigenlijk niet meer los van elkaar gezien kunnen worden. Deze visie staat daarmee lijnrecht tegenover de Bijbelse visie zoals die hierboven is beschreven. Deze visie gaat er vanuit dat de wereld een geheel is en dat heerschappij (zelfs in opdracht van een oppermacht) over andere dieren niet aan de orde is.

In een persoonlijk gesprek met geoloog en mede-kynoloog Michel van der Kleij eind 2009 komt naar voren dat juist omdat we als zoogdieren uit een zelfde genetische stam zijn geëvolueerd, het menselijk spectrum aan gedragingen en gevoelens slechts een (beperkte) uitbreiding is op wat dieren al hebben ontwikkeld over miljoenen jaren evolutie. Basale gevoelens als honger en angst en de behoefte aan onderdak, maar ook ‘hogere’ en complexere gevoelens zoals blijdschap, spel en afgunst zijn allemaal logische, lichamelijk geïnduceerde reacties die gericht zijn op een betere en efficiëntere manier van overleven. Het hebben van emoties is geen puur menselijke eigenschap.

Op grond van deze inzichten is er dus weinig tot geen reden voor de mens om zichzelf boven de natuur te plaatsen. Dit brengt ons bij de volgende paragraaf, waarbij een classificatie wordt gegeven in de grondhoudingen van de relatie die er bestaat tussen de mens en de natuur.

2.1.3.3 Een classificatie in de grondhoudingen van de relatie tussen mens en natuur

Mensen kunnen tal van houdingen aannemen als het gaat om de relatie met de natuur. Naar aanleiding van Kockelkoren (1993; zoals geciteerd in Van den Born, 2007) is er een onderscheid te maken tussen de mens als heerser, als rentmeester, als partner en als participant van de natuur.

De heerser past in het straatje van de antropocentrische houding ten opzichte van de natuur en het dier, en de participant meer in het ecocentrische straatje. De rentmeester kan als een meer mildere vorm van de heerser worden gezien en de partner als een mildere vorm van de participant. Hieronder zullen alle vier de visies apart beschreven worden, maar bij de toespitsing op het onderwerp van deze studie, natuurlijk hondengedrag, zullen ze in twee groepen gesplitst worden; te noemen de heerser en de beheerder én de partner en de participant.

Volgens de classificatie van Kockelkoren (Van den Born, 2007) heeft de heerser het recht om de natuur te beheersen en ermee te doen wat hij wil, zodat er economische

winst geboekt kan worden. Hij heeft die taak gekregen van een, zoals in de vorige paragraaf beschreven, hogere macht en dient zich daar ook naar te gedragen. De beheerder, ook wel rentmeester genoemd, is ervan overtuigd dat men zuinig moet omgaan met de eindigende voorraad grondstoffen en dat milieuvervuiling en aantasting van de natuur moeten worden aangepakt zodat de planeet leefbaar blijft (Van der Wouden, 2007). Van der Wouden (2007) zegt dat dit enkel mogelijk is als we niet leven ten koste van anderen, maar als we delen met anderen. De beheerder c.q. rentmeester wil evenwicht creëren door ervoor te zorgen dat mensen de bereidheid hebben naar elkaar te luisteren in plaats van dat zij de competitie aangaan. Mensen moeten geconfronteerd worden met hun verantwoordelijkheden, omdat als er geen actie wordt ondernomen de wereld eraan ten onder kan gaan, aldus Van der Wouden (2007).

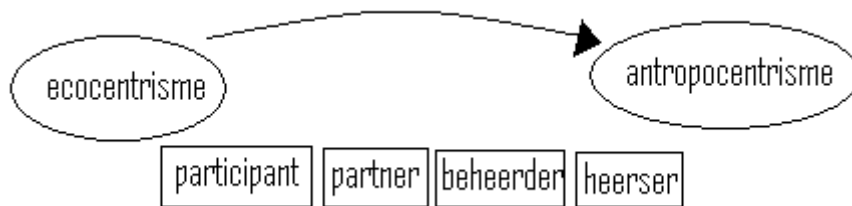
Mensen moeten zoveel mogelijk kunnen genieten van de omgeving, het landschap en de dieren zegt een woordvoerder van Staatsbosbeheer in het artikel van Van der Wouden (2007). Mensen moeten niet alleen op een fysieke manier van natuur kunnen genieten, maar ook op een zodanige manier dat hun welzijn erdoor wordt vergroot. In het artikel komt ook naar voren dat het lijkt alsof de mens zichzelf in culturele en sociale zin buiten het ecosysteem heeft geplaatst, waardoor zij een vreemde in de natuur lijkt te worden. We weten niet meer hoe je met de natuur en alle organismen moet omgaan. Het lijkt alsof het bij ons de mens en zijn omgeving is geworden, en niet de mens in de omgeving (Van der Wouden, 2007).

De partner van de natuur, anders dan de heerser, erkent de eigen zelfstandigheid van de natuur waarbij hij bereid is haar min of meer als gelijkwaardige te beschouwen en rekening te houden met haar belangen. Om natuurwaarden te maximaliseren is het belangrijk dat de mens zo minimaal mogelijk ingrijpt (Den Besten, 2009). De participant gaat nog een stapje verder door te stellen dat de waarde die de natuur heeft voor hem centraal staat. De natuur is een geheel waarvan de mens deelgenoot is, en dan niet alleen op biologisch vlak zoals de dieren dat zijn. De participant zegt echter ook dat (menselijk) ingrijpen in de natuur nagenoeg onvermijdelijk is, schrijft Leen den Besten (2007), al doet zij dit niet vanuit eigenbelang, maar door met de natuur mee te werken, te participeren.

Wie wil samenwerken met de natuur en de dieren, moet proberen respect en een 'open mind' te hebben voor het eigene van het dier. Het is daarom van belang te weten hoe het (natuurlijk) gedrag van deze dieren in elkaar zit en hoe zij communiceren. Men

moet dus ‘terug naar de natuur’, en opnieuw leren hiervan te genieten op een manier die niet alleen fysiek maar ook welzijnsvergroten werkt.

Bovenstaand verhaal, en de begrippen die daarin naar voren komen (ecocentrisme, antropocentrisme, en de vier grondhoudingen) zijn op de volgende manier in een ‘schaal’ samen te vatten:

Figuur 1

Samenvattend zijn de participant van de natuur en de partner van de natuur, die de natuur centraal stellen, meer ecocentrisch ingesteld dan de beheerder van de natuur en de heerser van de natuur, die de mens centraal stellen en daarmee meer antropocentrisch zijn ingesteld.

2.2 Hoe gedragen dieren zich?

In hoofdstuk een is de dier-mens relatie door de jaren heen beschreven en is aan de hand van een classificatie van Kockelkoren (1993; zoals geciteerd in Van den Born, 2007, p. 63–70) beschreven welke rollen mensen kunnen aannemen als het gaat om de kijk op de natuur. Dier-mens relaties, waar de mens als heerser optreedt, kunnen voor zowel het dier als de mens niet prettig aanvoelen. Eigenaren krijgen misschien een angstig dier voor zich dat voor zijn eigenaar kruipt en ‘alles’ voor hem doet. De vraag is echter of dat de reactie is die eigenaren van hun hond willen zien. Willen zij niet veel liever een actieve, vrolijke hond zien die zijn kunstje niet alleen doet om van een naar gevoel af te komen? In dit hoofdstuk wordt gekeken naar wat gedrag is en wat natuurlijk hondengedrag precies inhoudt. Daarnaast zal ook gekeken worden naar de manieren van opvoeding van honden in de (huidige) menselijke samenleving.

2.2.1 Wat is gedrag?

Binnen de biologie is gedrag altijd al een centraal onderwerp in veel onderzoeken

geweest. Gedrag wordt namelijk gezien als een van de meest wezenlijke verschillen tussen de dode en levende natuur. De gedragsbiologie, ofwel ethologie, kwam begin 19^e eeuw op. In het verleden waren gedragsbeschrijvingen vooral subjectief, interpretatief, anekdotisch en antropomorf van aard. Daardoor kon zij maar moeilijk overeenstemming vinden met de meer objectieve, natuurwetenschappelijke werkwijze van de biologie. Descartes maakte eerder al, in de 17^e eeuw, een verschil tussen de mens met verstand en vrije wil en het dier als instinct- en reflexautomaat. Deze oudere, ‘principiële’ wereldbeschouwing maakte dat waarnemingen over het gedrag vrij weinig van wetenschappelijke waarde konden worden voorzien (Van de Grind, 1997). De belangrijkste grondleggers van de ethologie zijn Konrad Lorenz en Niko Tinbergen (Van der Meijden, 2007). De nadruk binnen deze visie ligt op het waarnemen en registreren van ‘spontaan’ gedrag in een natuurlijke omgeving, op adaptatie en op conditioneringsprocessen.

Gedrag kan gedefinieerd worden als een geheel van waarneembare, niet-waarneembare en onbewuste, reflexmatige, handelingen. Veel van deze gedragingen hebben ook een erfelijke basis. Gedrag is er altijd en overal. Dieren reageren, net als mensen, op prikkels uit de omgeving. De manier waarop een hond (maar ook een mens) zich gedraagt, hangt af van de interactie tussen het genotype (gedragseigenschappen die de hond bij de geboorte meekrijgt, ook wel de erfelijke aanleg genoemd) en de milieuomstandigheden (Kynologisch Gedragencentrum Quiebus, 2004).

2.2.2 Wat is natuurlijk hondengedrag?

Men kan veel leren over het gedrag van de voorouder van onze huishond, de wolf. De kynologie, letterlijk ‘leer van de hond’, kan daartoe een bijdrage leveren. Onder kynologische kennis kan onder andere rassenkennis, voedingsleer, voortplantingskennis, gezondheidsleer en verzorgingskennis worden gezien. Wat echter binnen de kynologie erg belangrijk is, is de kennis van het (natuurlijk) gedrag van de hond.

Voor de wolf is het leven in sociaal verband en het voortbestaan van de groep het allerbelangrijkste. Wolven werken daarom samen in de jacht en verzorgen samen de pups. Alles wat er in de roedel (de groep) gebeurt, doen zij samen. Er bestaat volgens Van Alphen en Koeman (2007) geen individueel belang, de groep gaat voor alles. Om te overleven als groep zijn communicatie en samenwerking dus van essentieel belang (Van Alphen & Koeman, 2008). Binnen de groep is ‘nee’ altijd nee, en ‘ja’ altijd ja. Van miscommunicatie is zelden sprake binnen een roedel dankzij strikte hiërarchie en

rangorde. Conflicten in rangorde worden binnen de roedel zelf opgelost, al zal een ranghogere zich nooit met een conflict tussen de groepsgenoten (roedelgenoten) lager in rang bemoeien, en als hij dit wel doet zal altijd de ranglagere gecorrigeerd worden. “De hiërarchie is in feite een systeem van wederzijdse afhankelijkheid, waarin elk zijn rechten en plichten vervult. Wanneer dit niet op een bij de functie passende wijze gebeurt, heeft dat gevolgen voor alle betrokkenen en de posities die zij innemen” (Van Alphen & Koeman, 2008, p. 31).

Het voortbestaan van de groep wordt gewaarborgd door een goede communicatie tussen de leden. Deze communicatie vindt vooral plaats door middel van lichaamshouding. Door middel van een submissieve (onderdanige) houding ofwel een zelfverzekerde (dominante) houding communiceren zij hun positie aan elkaar. Bij mensen werkt dit ook zo. Kijk bijvoorbeeld maar eens hoe vaak mensen hun eigen mening ergens doordrukken op bijvoorbeeld de werkvloer en dingen gedaan krijgen alsof het niets is (dominante houding) en naar die mensen die alles maar laten gebeuren en er niets tegenin brengen (submissief). Bij wolven kan een submissieve houding gezien worden als een uiting van onzekerheid en angst. Men kan deze houding herkennen aan een lage staarhouding, naar achter gerichte oren en een lage romp. Bij een dominante, zelfverzekerde, houding staan de oren echter omhoog gericht net als de staart en romp. Dit is normale interactie in een groep wolven, maar ook in een groep die naast honden voor het grootste deel bestaat uit mensen. Onze huishond communiceert nog net zo als zijn voorouder, met zijn lichaamshouding. Het is dus van belang dat men weet hoe er gecommuniceerd moet worden met honden om zo een zo natuurlijk mogelijke interactie tussen dier en mens tot stand te brengen.

Honden en wolven zijn heden ten dage echter twee verschillende soorten. Onderzoek naar honden en wolven heeft uitgewezen dat wolvengedrag na duizenden jaren evolutie toch enigszins anders is dan het gedrag van de gedomesticeerde huishond. Honden hebben namelijk, dankzij de mens, een soort ‘aim to please’ ontwikkeld, die wolven niet of nauwelijks hebben (Stefferson, 2007). Alle hondenrassen, ook wolven, kennen en herkennen dezelfde sociale gedragingen die voornamelijk non-verbaal zijn, maar wanneer we het gedrag van onze huishond willen verklaren vanuit natuurlijk wolvengedrag moet men wel in zijn achterhoofd houden dat het twee verschillende soorten zijn (Van Alphen & Koeman, 2007).

De communicatiesignalen tussen honden (en wolven) zijn vooral af te leiden aan

hun lichaamshouding, van bijvoorbeeld het lichaam, de oren en de staart. Een hond geeft altijd duidelijk aan wat zijn intenties zijn en honden begrijpen dit ook van elkaar. In het artikel van Stefferson (2007) komt naar voren dat honden een soort aangeboren vermogen hebben de communicatiesignalen van mensen te begrijpen, maar is het als mens veel moeilijker om de subtiele gedragingen van een hond waar te nemen.

Een gemengde roedel (een groep bestaande uit honden en mensen) werkt ingewikkelder dan een wolvenroedel, je hebt immers te maken met twee verschillende soorten die samenleven, de mens en de hond (Van Alphen en Koeman, 2007). Hier ontstaan, door discussies, vaak reacties als ‘voor deze ene keer dan’, maar dit soort afwegingen kent een hond niet. Voor hem is een duidelijke plaats van belang. Wanneer voor een hond zijn positie in de groep niet duidelijk is, gaat hij zichzelf verantwoordelijkheden toekennen die hij niet zou mogen hebben, waardoor hij steeds maar hoger komt in de rangorde. Dit kan tot gedragingen leiden die de mens als problematisch opvat, zoals slopen, onzindelijkheid en doorlopend blaffen. Dit gedrag is te voorkomen door de hond duidelijk te maken dat zijn plaats in de menselijke roedel helemaal onderaan is. Heeft een hond respect voor zijn Alfa, de ranghoogste, dan heeft hij ook respect voor alles wat daarbij hoort. Heeft hij dat respect niet dan neemt hij het recht om alles onder hem op zijn eigen manier op te voeden (Van Alphen & Koeman, 2007).

‘Onze gedomesticeerde huishond’ gedraagt zich vaak wel natuurlijk, maar omdat de mens zich ermee gaat bemoeien, ontstaan er vaak conflicten. Eigenaren hebben vaak het gevoel dat ze moeten optreden, omdat er ook druk op hen uitgeoefend wordt door de samenleving. Zij willen graag dat de hond luistert zoals zij dat willen, omdat ze een ‘prettige’ kameraad willen die zich in allerlei situaties goed gedraagt.

2.2.3 Opvoeding van de viervoeter in de menselijke samenleving

Honden leren net als mensen van opgedane ervaringen in hun leven. Een fabeltje dat de ronde doet in onze samenleving is dat de hond het ‘fijn’ vindt om voor zijn eigenaar te werken. Hoe goed wij ons als ‘eigenaar’ echter ook gedragen ten opzichte van de hond, een hond doet het altijd voor zichzelf en omdat het gedrag dat hij vertoont hem wat oplevert. Dit is wederom de basis van vrijwel alle levende organismen. De evolutieer heeft aangetoond dat gedrag of gedragingen vaker gaan voorkomen indien er veel voordeel te behalen valt (Lagrang, 2009).

Mensen voeden op verschillende manieren hun hond op en velen daarvan denken

de waarheid in pacht te hebben en precies te weten hoe ze hun hond moeten opvoeden. In de jaren '60 van de vorige eeuw was het bijvoorbeeld nog vanzelfsprekend om een slipketting te gebruiken en tegenwoordig wordt steeds vaker van een 'positieve trainingsmethode' gesproken, waarin een slipketting niet meer mag worden gebruikt. De slipketting is een ijzeren ketting om de hals van de hond die, wanneer er spanning op komt te staan, de keel van de hond afknelt en daarmee de luchttoevoer. Mensen gebruiken deze ketting vaak om 'verkeerd' gedrag, zoals trekken aan de lijn, af te leren. Wanneer de hond trekt geeft de eigenaar een ruk aan de lijn, waardoor de luchttoevoer wordt afgekneld. Het kan echter voorkomen dat deze ruk niet bewust door de eigenaar gegeven wordt, maar dat een hond naar een andere hond toe wil en op die manier ook een stikeffect ontvangt. Het gevolg is dat de andere hond, vanwege de pijnprikkels veroorzaakt door de slipketting, ook als negatief wordt ervaren door de hond. Van oorsprong is deze slipketting misschien bedoeld om de straf die wolven elkaar geven, de zogenaamde nekbeet, na te bootsen. Dit is echter niet correct (Kleij, 2009; De slipketting, n.d.). Men zal binnen een roedel wolven nooit zien dat zij elkaar op deze wijze corrigeren. Deze manier van corrigeren waar men op doelt bij de uitleg van de slipketting, wordt enkel uitgevoerd door de alfa en is bedoeld om welpen die te dominant gedrag vertonen aan te pakken dan wel te doden. Dit doet de alfa om het welzijn van de groep veilig te stellen. De boodschap die een eigenaar dus (vaak onbedoeld) op zijn hond overbrengt, is die van dood. Het lukt mensen misschien wel ervoor te zorgen dat de hond niet meer aan de lijn trekt, maar hij zal dit enkel doen om de pijnprikkels die de ketting veroorzaakt te voorkomen. Zodra de hond echter weer een andere band om heeft, bijvoorbeeld een lederen waarbij hij de pijnprikkels niet of minder voelt, zal hij vaak nog steeds trekken. Het probleem is dus niet meteen opgelost door het gebruik van een slipketting.

Uit conditioneringsonderzoeken van onder andere de beroemde psycholoog Skinner en Russische wetenschapper Pavlov (Glassman & Hadad, 2004) blijkt dat het geven van positieve prikkels sterker is dan het geven van negatieve prikkels. Negatieve prikkels hebben enkel tot gevolg dat er een tijdelijke onderdrukking van het gedrag plaats vindt. Het is dus altijd beter een hond een alternatief gedrag aan te leren dan hem alsmaar te straffen.

De laatste jaren wordt bij de opvoeding van honden veel meer met beloning dan met straf gewerkt. Men maakt gebruik van een term die door Skinner is geïntroduceerd in 1938: positieve bekrachtiging. Dit begrip is gebaseerd op het 'bekrachtigen van

gedrag door omgevingsstimuli', wat inhoudt dat gedrag dat beloond wordt positief ervaren wordt en in frequentie zal toenemen en dat gedrag dat als negatief zal worden ervaren, zal afnemen. Als reactie op deze 'positieve' manier van het opvoeden van de hond, wordt gezegd dat het zo veel langer duurt voor een hond doorheeft wat de bedoeling is. Het is echter zo dat iets wat bij de hond een positief gevoel oplevert, hem ook veel langer bij zal blijven. Door middel van deze trainingsmethode wordt het trainen een plezierige bezigheid voor zowel hond als eigenaar. Waar men dus eerder een slipketting gebruikte om de hond te dwingen naast de eigenaar te blijven lopen wordt dit nu veel vriendelijker aangepakt en wordt de hond met bijvoorbeeld een koekje beloond voor het naast de eigenaar lopen en blijven lopen. Een ander belangrijk voorbeeld is het commando "hier". Het is belangrijk dat de hond op commando bij zijn eigenaar komt. Dit is niet alleen fijn voor de eigenaar, maar zorgt daarna ook voor een stuk veiligheid in de omgeving. Vergeet de hond dan ook niet te belonen als hij bij je komt, al is dit niet direct. Als de eigenaar hem straft omdat het zolang heeft geduurd, zorgt dat er eerder voor dat het hem dus meer oplevert als hij bij je wegblijft.

Naast het feit dat het werken met positieve beloning belangrijk is bij de opvoeding, is ook de timing van die beloning of straf erg belangrijk. Een hond die niet meteen bij zijn eigenaar komt en dan gestraft wordt omdat het zo lang duurde, zal het gevoel hebben gestraft te worden voor het bij de eigenaar komen en niet voor het treuzelen. Bij de eigenaar wegblijven is dan eerder een beloning dan bij hem komen. Belangrijk is dat de hond direct na het te belonen gedrag beloond wordt, aangezien een hond zijn eigen gedrag op dat moment koppelt aan het gedrag van de eigenaar. Wat men moet realiseren is dat honden op een andere manier gebeurtenissen aan tijd koppelen dan de mens, zij hebben een andersoortig tijdsgevoel dan mensen. Fouten die mensen kunnen maken bij de opvoeding wat betreft het belonen, zijn onder andere inconsequent handelen, slechte timing van straffen en belonen en verkeerd (gedrag) belonen. Ook het straffen gebeurt vaak op een inconsequente manier en met slechte timing. Een hond straffen voor het verbouwen van de kamer wanneer je er niet bij bent, zal alleen tot gevolg hebben dat de hond de thuiskomst van de eigenaar als straf gaat zien. Ook te hard straffen en te vaak straffen zijn vaak aanwezige fouten in het opvoeden van de gedomesticeerde hond.

Tijdens de opvoeding van de hond is ook het communiceren van de gewenste rangorde erg belangrijk (Van Alphen & Koeman, 2008). Hiervoor zijn een aantal (dominante) handelingen mogelijk. Wanneer eigenaren zich met de rangorde gaan bemoeien, moeten ze zeker weten wat ze doen. Ze moeten bekend zijn met hoe honden

onderling communiceren om zo eventuele problemen voor te zijn. Kort gezegd moet men zich dus bewust zijn van het effect van bepaalde handelingen op het dier. Zo kunnen mensen bijvoorbeeld het recht nemen als eerste door een deur gaan, als eerste eten, het spel 'winnen', de hand op de schoft leggen of zelfs over de hond heen gaan staan. De ranghogere heeft namelijk altijd het 'recht' eerder te eten dan de ranglagere en zal door het leggen van zijn poot of kop op de schoft van de ander zijn positie duidelijk maken of bevestigen.

Naast positieve beloning en de juiste timing is het bij opvoeding ook belangrijk dat mensen zich bewust zijn van lichaamstaal. Zoals eerder is beschreven, zijn honden van nature in staat communicatiesignalen van mensen te begrijpen (Stefferson, 2007). Fine en Eisen (2008) beschrijven in hun boek 'Afternoons with puppy' dat de honden die Fine inzet bij zijn werk als therapeut, reageren op zijn subtiele handgebaren, dus op lichaamstaal. Zijn handgebaren zorgen ervoor dat de cliënt zich vaak niet bewust is van de communicatie die speelt tussen therapeut en hond, waardoor hij zich gewoon op zijn eigen therapie kan richten. De aanwezigheid van de hond, hoewel gestuurd door de therapeut, zorgt ervoor dat mensen zich meer op hun gemak voelen, aldus Fine en Eisen (2008). Honden voelen van nature veel aan en daar speelt Fine (2008) op in. Door de natuurlijke methode van communiceren, door middel van lichaamstaal, reageren honden veel sneller op handgebaren en lichaamssignalen dan op woorden.

Het grootste probleem tussen mens en hond ligt juist in die communicatie, schrijven Van Alphen en Koeman (2007). Mensen en honden spreken volgens de auteurs twee totaal verschillende talen. Wanneer mensen niet voldoende hebben aan hun eigen spreektaal, gaan zij hun bedoelingen versterken door non-verbale handelingen toe te passen. Honden proberen het echter eerst via lichaamstaal en pas als ze dat niet redden gaan ze 'verbaal' verder met onder andere grommen, janken of blaffen. De manieren van communicatie zijn tegengesteld aan elkaar, en raken daardoor ook snel met elkaar in conflict.

Alvorens conclusies te trekken met betrekking tot het gedrag van de hond, is het dus belangrijk om het natuurlijk communicatiegedrag van honden (wolven) te herkennen. Het is anders onmogelijk een goede verklaring voor het gedrag te geven. Mensen dreigen te vaak conclusies uit het gedrag van hun hond te trekken, zonder eigenlijk door te hebben wat er precies aan de hand is. Ze vergeten vaak dat wanneer een hond dominant gedrag vertoont hij niet meteen dominant hoeft te zijn. Een dominante hond

bestaat namelijk niet, hij vertoont enkel ‘dominant gedrag’ (Kynologisch gedragscentrum Quiebus, 2004). Daarnaast vergeten eigenaren vaak dat wat zij abnormaal gedrag noemen, vaak normaal gedrag voor de hond is wat zij hem stapje voor stapje (al dan niet bewust) zelf hebben aangeleerd (Kynologisch Gedragscentrum Quiebus, 2004). Hieruit volgt een gevoel van onmacht, het gevoel dat men de hond niet meer de baas is, waarna er van alles uit de kast gehaald wordt om te hond te vertellen dat zijn gedrag niet acceptabel is.

Kortom, er zijn vele verschillende manieren om een hond te trainen en hem zich te leren aanpassen aan de ‘sociale omgeving van de mens’. Zoveel mensen als er rondopen, zoveel verschillende visies zijn er vaak ook op het gebied van training. Een methode die echter zowel plezierig is voor hond als eigenaar, berust op wederzijds respect en positieve bekrachtiging waarbij het voor de hond belangrijk is dat hij weet waar hij staat in de gemengde roedel.

2.3 Conclusie

Doordat honden al eeuwen door de mens ‘gebruikt’ worden en met hen samen leven, hebben zij een belangrijke plaats veroverd in de ‘menselijke’ wereld. In het eerste hoofdstuk is een overzicht gegeven van hoe de dier-mens relatie er door de jaren heen heeft uitgezien, waar honden zoal voor gebruikt werden en worden, en welke voordelen er rusten in deze relatie. Er komt ook een classificatie in grondhoudingen van de relatie van de mens tot de natuur in naar voren, met ecocentrisme aan de ene kant, en antropocentrisme aan de andere kant. Is het de natuur (of het dier) die zich aan de mens moet ‘onderwerpen’ (antropocentrisme) of de mens die zich moet samenvoegen met de natuur, haar belang moet inzien en daar naar moet handelen (ecocentrisme)? Kijkt men naar de natuur met een ‘menselijke’ bril op, waarbij er wordt gekeken naar het nut ervan voor de mens, of kijkt men echt naar de natuur en de intrinsieke waarde die zij heeft?

De grondhoudingen ten aanzien van de natuur, die in het eerste hoofdstuk benoemd worden (de heerser, beheerder/rentmeester, partner en participant), kunnen gezien worden als kenmerken, want het merendeel van de mensen kiest niet voor een van de vier houdingen, maar stelt zelf een beeld samen. De meeste mensen zeggen dat ze verantwoordelijkheid willen nemen voor het behoud van de natuur, maar ook dat ze onderdeel van de natuur zijn. Eén van de vragen die men zichzelf nu kan stellen is: hoe kun je verantwoordelijk voor iets zijn waar je zelf deel van uitmaakt? Mensen zeggen

vaak wel dat ze verantwoordelijkheid willen dragen voor de natuur, haar beheer en behoud, maar of ze zich daar ook naar gedragen is vaak wat anders.

De manier waarop mensen naar honden kijken kan ook op bovenstaande manier worden ingedeeld. Is het de hond die zich ‘moet’ onderwerpen aan de mens, omdat deze in het middelpunt van de wereld staat (een meer antropocentrische houding) of kunnen wij mensen door wederzijds respect een natuurlijke band met honden ontwikkelen waarin op een ‘normale’ manier duidelijk is hoe de verhoudingen liggen (een meer ecocentrische houding)? Mensen die kennis menen te hebben van honden en hun (natuurlijk) gedrag, moet eerst nagaan met welke bril ze naar dit gedrag kijken; met de menselijke bril of de ‘hondse’ bril. De mens heeft nogal eens de neiging zichzelf hoog op de troon te plaatsen en te heersen over de aarde zoals ‘God’ deze heeft geschapen en aan de mens heeft gegeven om te bewaken.

Natuurlijk hondengedrag is dan ook het hoofdthema in het tweede hoofdstuk, en ook komt hier aan bod welke middelen mensen gebruiken zodat de hond zich wel moet aanpassen aan de ‘menselijke’ samenleving. Honden hebben, net als mensen, bij hun geboorte natuurlijke normen en waarden meegekregen. Ook honden leren tijdens hun opvoeding deze codes over wat toegestaan is en wat niet, en dat goed gedrag tot (sociale) acceptatie leidt. De sancties die op ongeoorloofd gedrag staan, zijn een stuk scherper dan in de humane wereld (Van Alphen & Koeman, 2008). Het is ‘ja’ of het is ‘nee’. Het is nooit ‘af en toe’ of ‘vooruit, voor deze keer dan’. De waarden en normen die honden meekrijgen botsen vaak met die van de mensen, en dat zorgt vaak voor problemen. Gevolg is dat mensen met hun honden op training gaan om de hond te leren zich aan te passen in de ‘humane’ samenleving. Niet iedere training is hiervoor geschikt, omdat er niet altijd gekeken wordt naar de ‘hondse’ manier van communiceren of naar hoe de hond in wezen is: een sociaal gedragend dier dat strikte waarden en normen hanteert. Honden hebben een sociale structuur nodig waarbij er echt naar hen gekeken wordt.

3. Methode

De doelstelling van het onderzoek is na te gaan hoe de kennis die mensen hebben over (natuurlijk) hondengedrag samenhangt met hoe zij met hun honden omgaan (zie pagina 5). De hoofdvraag van dit onderzoek is:

Wat is het verband tussen kennis van (natuurlijk) hondengedrag en een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van het dier?

De volgende deelvragen helpen bij het beantwoorden van bovenstaande hoofdvraag:

- *Bestaat er een samenhang tussen een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van de natuur en de mate van hechting aan het dier?*
- *Bestaat er een samenhang tussen een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van de natuur en de mate van kennis van natuurlijk hondengedrag?*
- *Is er een verband tussen de kennis van natuurlijk hondengedrag en de mate van hechting?*

Hierbij wordt ook gekeken naar de leeftijd en sekse van de respondenten, of zij zichzelf zien als dierenliefhebber en of zij al dan niet hondentraining volgen. De hypothese die hierbij naar voren komt is, dat er een groot verschil is tussen de kennis die men heeft over natuurlijk hondengedrag en de behandeling van dieren, en dat dit samenhangt met een antropocentrische (mensgerichte) dan wel ecocentrische (natuurgerichte) houding ten opzichte van dieren.

De belangrijkste context- en hoofdvariabelen van dit onderzoek worden hieronder overzichtelijk weergegeven, en in paragraaf 3.2 beschreven.

Contextvariabelen	Hoofdvariabelen
Leeftijd	Houding ten opzichte van de natuur (eco/antro)
Sekse	Mate van hechting aan het dier
Dierenliefhebber	Kennis van natuurlijk hondengedrag
Volgen van hondentraining	

Tabel 3.1 – Contextvariabelen en hoofdvariabelen

3.1 Gang van zaken betreffende de dataverzameling

Gedurende het onderzoek is er gebruik gemaakt van een kwantitatieve onderzoeksstrategie. De benodigde informatie werd verkregen via een semi-

gestructureerde vragenlijst (zie bijlage 1), die afgenomen is met behulp van het programma 'NetQuestionnaires'. De redenen voor het gebruik van een vragenlijst via internet zijn dat er op deze manier een grote populatie bereikt kan worden, waardoor er een representatieve onderzoeksgroep ontstaat, en dat de uit het onderzoek voortkomende gegevens goed met elkaar vergeleken kunnen worden. Verder heeft ook een duurzame reden een rol gespeeld bij de keuze voor een elektronische vragenlijst, namelijk dat op deze manier voor papier- en inktreductie wordt gezorgd.

3.1.1 Steekproef

In totaal zijn 455 mensen met de vragenlijst begonnen en hebben 385 mensen (84,6%) hem in zijn geheel afgemaakt.

De onderzoekspopulatie betreft hondeneigenaren uit Nederland, die werkzaam zijn op het gebied van dier en gedrag. Naast hondeneigenaar zijn de meeste respondenten ook werkzaam als medewerker of vrijwilligers bij bijvoorbeeld asiels, hondenscholen, uitlaatservices, (internationale) hulporganisaties, gedragstherapeutische centra of dierenartsen. Deze groep respondenten kunnen gezien worden als de voorlopers op gebied van kennis van diergedrag, en in die zin representatief voor de onderzoekspopulatie. Zij zijn beroepsmatig bezig met dieren, en daarmee toonaangevend op dit gebied. Als men wil weten wat de kennis over natuurlijk hondengedrag op dit moment is, is het belangrijk een representatieve groep te creëren met respondenten die werkzaam zijn op het gebied van diergedrag en honden. Deze groep is daar een goed voorbeeld van.

3.1.2 Methode van dataverzameling

De vragenlijst is in eerste instantie via het computerprogramma Word gemaakt en op deze manier gepresenteerd aan een aantal respondenten. Zij bekeken of de vragenlijst begrijpbaar was. Er zijn toen een aantal dingen veranderd zodat de vragen beter begrijpbaar waren voor het bredere publiek. Vervolgens is de vragenlijst overgezet in NetQuestionnaires, en is ook hier nog een aantal mensen gevraagd voor een pre-test. Daarna heeft de vragenlijst in totaal 31 dagen, van 28 maart 2010 tot 30 april 2010 online gestaan. Een link naar de vragenlijst is via e-mail rondgestuurd aan vrienden en kennissen met honden en/of werkzaam op het gebied van honden(welzijn). Aan hen is gevraagd deze link verder te sturen aan derden, ook in het bezit van een (of meerdere) hond(en). Op deze manier, de zogenaamde 'sneeuwbalmethode' ('t Hart, Boeije & Hox,

2005) is een grote, brede onderzoeksgroep ontstaan met respondenten uit heel Nederland.

Doordat de digitale vragenlijst een hoge mate van anonimiteit kan waarborgen, is de kans kleiner dat mensen sociaal wenselijke antwoorden gaan geven en is de kans groter dat ze de vragenlijst in geheel invullen. Doordat het invullen van de vragenlijst ongeveer 20 minuten in beslag nam, en via internet werd verspreid, werd extra moeite voor de respondenten beperkt. Item-non-respons, waarbij respondenten vragen overslaan, was onmogelijk, omdat respondenten niet verder konden met de vragen als zij eerdere vragen niet hadden ingevuld. Vervolgens zijn de gegevens naar SPSS getransporteerd om van daaruit geanalyseerd te worden (zie paragraaf 3.4).

3.2 Operationalisering

In deze paragraaf worden de belangrijkste begrippen geoperationaliseerd. Allereerst komen kort de onafhankelijke variabelen aan bod, en daarna worden de drie belangrijkste (afhankelijke) variabelen beschreven. Deze drie zijn: antropocentrisme en ecocentrisme, hechting en natuurlijk hondengedrag.

3.2.1 De contextvariabelen

Uit de vragenlijst komen verschillende contextvariabelen naar voren.

Er werd de respondenten gevraagd of zij werkzaam waren op het gebied van dierenwelzijn (V04, zie bijlage 1), en zo ja, wat zij dan deden. Ook werd naar de voornaamste reden gevraagd van het in huis halen van een hond (V05, zie bijlage 1) en naar de hoeveelheid honden die zij in huis hadden (V02, zie bijlage 1). Bij deze laatste vraag konden zij zelf een aantal invullen. Uit analyse van deze variabele bleek echter dat er enkele grote uitschieters tussen zaten, van respondenten die zeiden dat zij 20 of meer honden hadden. Het komt voor dat mensen meer dan 10 honden hebben, maar dit is zeer uitzonderlijk en vaak enkel voor extreme hondensporten of vanwege een fokprogramma. In dit onderzoek gaat het echter om het houden van honden in huiselijke sfeer. De uitschieters van 20 of meer zijn dan ook uit de data verwijderd omdat zij de dataset vertroebelden.

Andere belangrijke onafhankelijke variabelen die in dit onderzoek naar voren komen, zijn leeftijd, sekse, het zichzelf zien als uitgesproken dierenliefhebber en het volgen van hondentraining. Bij leeftijd (V48, zie bijlage 1; correspondeert met V57 in bijlage 2) konden de respondenten invullen of zij onder de 20 waren, tussen de 20 en de

30, tussen de 31 en de 40, of dat ze boven de 40 waren. Dit werd gedaan omdat de verwachting was dat er een verschil is tussen de jongere respondenten en de oudere met betrekking tot de hoofdvariabelen. Bij sekse (V47, zie bijlage 1; correspondeert met V56 in bijlage 2) konden de respondenten invullen of zij dan wel man, dan wel vrouw waren, en bij ‘dierenliefhebber’(V02, bijlage 1, correspondeert met vraag V03 in bijlage 2) konden de respondenten invullen of zij zich als een uitgesproken dierenliefhebber beschouwen, met de antwoord categorieën ja en nee. Het volgen van hondentraining (V18+V19 zie bijlage 1; correspondeert met V19+V20 in bijlage 2) is in twee delen gevraagd; eerst de vraag of zij hondentraining volgden, en de tweede vraag was zo ja, waarom zij dit doen.

3.2.2 De hoofdvariabelen

De drie hoofdthema’s van dit onderzoek zijn antropocentrisme en ecocentrisme, hechting en kennis van natuurlijk hondengedrag (zie tabel 3.1, pagina 25). Hieronder zullen zij kort geoperationaliseerd worden.

Antropocentrisme en ecocentrisme

In de literatuur komt naar voren dat antropocentrisme letterlijk ‘menscentrisch’ betekent en ecocentrisme ‘natuurcentrisch’ (Jansen, 2002; Van den Born, 2006). Er worden vier visies benoemd die onder deze twee begrippen geplaatst kunnen worden, te weten de heerser en de beheerder (antropocentrisch) en de partner en de participant (ecocentrisch). Om deze begrippen te meten zijn deze vier visies geoperationaliseerd in een dertien tal stellingen (Van den Born, 2006). Van deze stellingen (V05-V17; zie bijlage 1, correspondeert met de vragen uit ‘blok 2’ in bijlage 2) ziet u hieronder twee keer drie voorbeelden:

Antropocentrisme

De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang

De mens heeft het recht de natuur ingrijpend te veranderen

De bescherming van zeldzame planten en dieren is een overbodige luxe

Ecocentrisme

We moeten niet boven de natuur staan, maar met de natuur samenwerken

Mens en natuur zijn gelijkwaardig

Ik zou graag meer in de natuur willen wonen

Door middel van een Likert-schaal ('t Hart et al., 2005) werden vier antwoordcategorieën gecreëerd, namelijk (1) zeer mee eens, (2) mee eens, (3) mee oneens en (4) zeer mee oneens. Er is voor gekozen de antwoordcategorie 'neutraal' weg te laten zodat er een duidelijker onderscheid gemaakt kan worden tussen de groepen.

Uit onderzoek van Van den Born (2007) blijkt dat vooral de beheerder van de natuur erg populair is, evenals de twee meer ecocentrische houdingen, namelijk de partner en participant. Daarnaast koos geen van Van den Born's respondenten voor de visie 'heerser van de natuur'.

Na analyse van de vier aparte visies, is gekozen om met twee hoofdvisies door te gaan, namelijk antropocentrisme en ecocentrisme waar deze vier grondhoudingen in passen. De samenhang van de stellingen, de Cronbach's alfa, bleek na het weglaten van een stelling (V09 - 'De mens is verantwoordelijk voor het behoud van de natuur') vergroot van 0.609 naar 0.698. De samenhang van de stellingen is in dit onderzoek, net als bij het originele onderzoek van Van den Born, betrouwbaar, en kunnen worden samengevoegd tot een nieuwe variabele, 'houding-totaal'.

De verwachting is dat, omdat het hier een onderzoeksgroep betreft van hondeneigenaren en mensen werkzaam op het gebied van dierenwelzijn, het merendeel van de respondenten een ecocentrische houding ten aanzien van de natuur heeft. Zij kijken niet zo zeer vanuit zichzelf naar de natuur en het dier, maar vooral vanuit het dier zelf. Zij handelen niet naar eigen initiatief, maar meer vanuit de behoeften van het dier en de natuur om hen heen.

Hechting

Hoe mensen hun dieren behandelen, wordt mede bepaald door hoe gehecht zij aan hun huisdieren zijn. Aan de hand van de Pet Attachment Scale (PAS) (Schaffer, 2009) en toevoeging van een extra variabele ('Ik praat tegen mijn hond') wordt het begrip hechting geoperationaliseerd (V34 – V46; zie bijlage 1; correspondeert met blok 5, in bijlage 2). In het onderzoek van Schaffer (2009) komt naar voren dat hechting betekent dat er een diepe relatie bestaat tussen een persoon en een specifiek dier, waarbij gevoelens van geborgenheid, veiligheid, affectie en comfort naar voren komen. Het dier is even belangrijk als een uniek individu. De band die bestaat tussen mens en dier blijft ook bestaan in afwezigheid van het dier, waarbij de wens bestaat weer bij elkaar te komen en het plezier dat voortkomt uit dit samenzijn. Doordat deze band zo sterk is, kan afwezigheid voor stress zorgen, en verlies tot diepe rouw. Aan de hand van de PAS (Pet

Attachment Scale), wordt aangetoond hoe sterk deze band tussen mens en dier is, en dat mensen gehecht zijn aan hun dieren zoals zij gehecht kunnen zijn aan een andere persoon.

Deze dertien stellingen kunnen, net als bij de stellingen over de antropocentrische dan wel ecocentrische houding, beantwoord worden met (1) zeer mee eens, (2) mee eens, (3) mee oneens en (4) zeer mee oneens. De samenhang tussen de dertien stellingen in dit onderzoek is zeer betrouwbaar, met een Cronbach's alfa van 0,810. De stellingen zijn samengevoegd tot een nieuwe variabele, 'hechting-totaal', waarbij de antwoordcategorieën worden verdeeld in; 'geen hechting', 'matige' hechting, 'gemiddelde hechting' en 'zeer veel hechting'. Hoe meer punten zij behalen, hoe hoger zij scoren op de mate van hechting.

Drie voorbeelden van stellingen zijn:

Mijn hond helpt me door moeilijke tijden heen
Mijn hond geeft me een reden 's ochtends op te staan
Ik voel me verantwoordelijk voor de verzorging van mijn hond

Met betrekking tot hechting wordt verwacht dat alle respondenten hechting voelen ten aanzien van hun honden, en wordt er daarnaast ook verwacht dat deze positief samenhangt met een meer ecocentrische houding ten aanzien van de natuur.

Kennis van natuurlijk hondengedrag

De vragen die het begrip 'kennis van natuurlijk hondengedrag' operationaliseren (V20 – V33; zie bijlage 1, corresponderen met vragen V27 t/m V29, V31 t/m V36, V38 t/m V42 in bijlage 2) door de auteur zelf gecreëerd en gebaseerd op kennis en ervaring uit de praktijk en uit boeken (o.a. Alphen & Koeman, 2007; Alphen & Koeman, 2008; Kynologisch Centrum Quiebus, 2004). Er is besloten een selectie te maken van de vragen met betrekking tot de kennis van natuurlijk hondengedrag, ze zijn daarbij nagelopen op geschiktheid, waarna de antwoordcategorieën zijn ingedeeld van kwaad naar goed, van minder goed naar beter.

Bij kennis van natuurlijk hondengedrag gaat het er onder andere om of je tegemoet komt aan de (basale) behoeften van het dier, met betrekking tot sociaal contact, lichaamsbeweging, verzorging, voeding en gezondheid. 'Lichaamsbeweging' kan geoperationaliseerd worden met de vraag hoe lang mensen gemiddeld per dag met hun honden lopen (V22, zie bijlage 1, correspondeert met V29 in bijlage 2). Scoren

ze hoog op deze variabele, gaan ze in op de basale behoeften van het dier aan lichaamsbeweging en geeft dit aan dat zij kennis hebben van natuurlijk hondengedrag. Wanneer het gaat over voeding kan de vraag of ‘men op aanraden van een specialist speciaal voer koopt’ niet ontbreken. Ook vragen met betrekking tot gedrag zijn belangrijk bij de operationalisering van het begrip kennis. Voorbeelden hiervan zijn wat voor soort commando’s honden moeten kennen, wat men doet als ze een plas in huis vinden en daarnaast een schuldbevuste hond, of wat men doet wanneer de hond aan de riem trekt, gromt of blaft naar een andere hond.

Kennis van natuurlijk hondengedrag wordt dus geoperationaliseerd aan de hand van het al dan niet tegemoet komen aan de basale behoeften van het dier. Er zijn verschillende antwoorden mogelijk die gerangschikt kunnen worden in: (1) Niet tegemoet komen aan basale behoeften, (2) Gemiddeld tegemoet komen aan basale behoeften, (3) Goed tegemoet komen aan basale behoeften en (4) zeer goed tegemoet komen aan basale behoeften. Antwoord 1 (met waarde 1) impliceert dat de respondenten minder tegemoet komen aan de behoeften van het dier, en antwoord 4 (met waarde 4) dat zij meer tegemoet komen aan de behoeften. De antwoorden van de losse stellingen worden bij elkaar opgeteld, en aan de hand daarvan werd bekeken in hoeverre zij meer of minder tegemoet komen aan de behoeften van het dier met betrekking tot lichaamsbeweging, sociaal contact en voeding. Hoe meer punten zij behalen, hoe meer zij tegemoet komen aan deze behoeften. De hypothese met betrekking tot kennis is daarnaast ‘*hoe hoger er gescoord wordt op kennis, hoe meer ecocentrisch de respondenten zullen zijn*’.

Betrouwbaarheidsanalyse van deze vragen laat een Cronbach’s Alfa van 0.327 zien. Hiermee wordt bedoeld dat er geen interne consistentie van de vragen is. Naast dat de vragen statistisch gezien eigenlijk niet samengevoegd kunnen worden, is de auteur toch van mening dat deze vragen een goede representatie zijn van wat men zou moeten weten van de basale behoeften van het dier en het natuurlijk hondengedrag. De vragen zijn daarom toch samengevoegd in een nieuwe variabele ‘kennis-totaal’.

3.3 Databewerking en –analyse

Door de grote hoeveelheid vragen en de beperkte tijd voor het onderzoek is ervoor gekozen niet alle vragen te gebruiken, maar slechts een selectie ervan. In bijlage 1 is de aangepaste vragenlijst geplaatst, en in bijlage 2 de originele vragenlijst.

De analyse vond in eerste instantie plaats aan de hand van een aantal context- en hoofdvariabelen (zie tabel 3.1, p. 25). In het tweede deel van de analyse werd gekeken of er samenhang bestond tussen de hoofdthema's: 'houding van de mens ten opzichte van de natuur', 'de mate van hechting aan het dier' en de 'kennis van natuurlijk hondengedrag'.

Alvorens aan de analyse begonnen kon worden, werden alle gegevens getransporteerd naar het programma SPSS 17.0. Zoals al is beschreven werden de stellingen behorende tot de drie grote begrippen samengenomen tot nieuwe, samengestelde variabelen waarmee gerekend kon worden.

Hierna vond de feitelijke analyse plaats. Ten eerste werd gekeken naar de frequenties van de contextvariabelen zoals die in tabel 3.1 (pagina 25) staan. Hieruit komt de gemiddelde leeftijd van de respondent naar voren, hun sekse, of zij zichzelf als dierenliefhebber zien of niet en of zij al dan niet hondentraining hebben gevolgd. Ook is er gekeken naar de hoeveelheid honden die de respondenten gemiddeld hadden, als zij werkzaam waren op het gebied van dierenwelzijn, wat zij dan deden, en wat de voornaamste redenen waren voor het in huis nemen van een hond. Wegens tijdgebrek is bij de analyse alleen voor de eerste vier gekozen, en is een korte beschrijving gegeven van de anderen.

Daarna is er een frequentieanalyse gedaan bij de drie hoofdthema's, de hoofdvariabelen 'hechting', 'houding ten opzichte van de natuur' en 'kennis van natuurlijk hondengedrag'. Hieruit kwam naar voren hoeveel van de respondenten meer antropocentrisch of ecocentrisch zijn, hoe hoog de respondenten scoren op de mate van hechting en hoeveel zij weten van natuurlijk hondengedrag (en dus tegemoet komen aan de basale behoeften van het dier).

Vervolgens werd met cross-tabs gekeken naar de samenhang tussen de context- en hoofdvariabelen. Werd er een significant verband gevonden, is vervolgens met correlatie gekeken of dit verband positief dan wel negatief was. Als laatste werd gekeken naar de samenhang tussen de drie hoofdvariabelen.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten besproken die zijn voortgekomen uit data-analyse met behulp van het programma SPSS 17.0. Allereerst worden de contextvariabelen beschreven en daarna de hoofdvariabelen. Vervolgens worden de verbanden tussen de context- en hoofdvariabelen beschreven, gevolgd door de onderlinge samenhang tussen de hoofdvariabelen. Aan het einde wordt afgesloten met een korte samenvatting van de behaalde resultaten.

4.1 Beschrijving van de contextvariabelen

In totaal hebben 385 respondenten de vragenlijst in zijn geheel ingevuld. In deze paragraaf wordt de onderzoeksgroep aan de hand van een aantal onafhankelijke variabelen beschreven.

Leeftijd		Sekse		Dierenliefhebber		Werkzaam met dieren		Volgen van hondentraining	
< 40	≥ 40	Man	Vrouw	Ja	Nee	Ja	Nee	Ja	Nee
38,4	61,6	10,4	89,6	94	6	36	64	83,1	16,9

Tabel 4.1 – Frequentieanalyse van onafhankelijke variabelen, in procenten (%)

De gemiddelde leeftijd van de respondenten ligt boven de 40 jaar. 38,4 % van de respondenten geeft aan onder de 40 jaar oud te zijn, tegenover 61,6 % die boven de 40 jaar oud zijn. De vragenlijst is voornamelijk ingevuld door vrouwen, namelijk 89,6% vrouwen tegenover 10,4 % mannen. Gemiddeld beschouwt 94 % van de respondenten zichzelf als een uitgesproken dierenliefhebber, en is 36 % van de respondenten werkzaam op het gebied van dierenwelzijn (hetzij asiel, trainingsscholen rashondenverenigingen etc.). Daarnaast heeft 16,9 % van de respondenten geen hondentraining gevolgd, tegenover 83,1 % die dat wel hebben gedaan.

Gemiddeld hebben de respondenten 2,3 honden in huis. Als reden voor het nemen van een hond gaven de respondenten aan dat ze zelf graag actief bezig zijn, en dat ze dat graag samen met een hond doen. Anderen gaven aan dat ze honden die een miserabel leven hebben gehad een tweede kans willen geven, en weer anderen nemen vooral een hond vanwege de interesse in hun gedrag, de contacten die je op

kan doen, vanwege een hobby, werk of de liefde die je ze kan geven en die je van ze kan ontvangen. Zij menen dat een hond onvoorwaardelijke liefde geeft.

Er zijn een aantal contextvariabelen de revue gepasseerd, maar vanwege het tijdsbestek werd ervoor gekozen met vier belangrijke door te gaan, namelijk leeftijd, sekse, dierenliefhebber en hondentraining (zie tabel 3.1, p. 29).

4.2 Beschrijving van de hoofdvariabelen

In deze paragraaf worden de hoofdvariabelen beschreven. Aan de hand van frequentieanalyse van deze begrippen wordt een beeld geschetst van de onderzoeksgroep.

Houding t.o.v. de natuur		Hechting aan het dier			Kennis van natuurlijk hondengedrag			
<i>Ecocentrisme</i>	<i>Antropocentrisme</i>	<i>Mati</i>	<i>Gemiddeld</i>	<i>Veel</i>	<i>Weinig</i>	<i>Nauwelijks</i>	<i>Gemiddeld</i>	<i>Veel</i>
66	34	<i>g</i> 33	36,1	30,9	11	20,5	33,2	26,6

Tabel 4.2 - Frequentietabel van de afhankelijke variabelen in procenten

Uit frequentieanalyse van de stellingen met betrekking tot de houding ten aanzien van de natuur, blijkt dat 66% van de respondenten een meer ecocentrische houding aanhangt, en 34% een meer antropocentrische houding. De hypothese dat het merendeel van de respondenten een ecocentrische houding heeft ten opzichte van de natuur is hiermee bevestigd (p. 30).

Frequentieanalyse van het begrip hechting laat zien dat er geen enkele respondent is die zich niet gehecht voelt aan zijn of haar hond. Nagenoeg alle honden voelen enige vorm van hechting (matige hechting; 33,0%, gemiddelde hechting; 36,1%, veel hechting; 30,9%).

Als laatste is ook een frequentieanalyse uitgevoerd bij het begrip kennis van natuurlijk hondengedrag, waarbij het gaat om de manier waarop zij tegemoet komen aan de basale behoeften van het dier. Geen enkele respondent heeft alle vragen betreffende de kennis goed, drie respondenten hebben nagenoeg alle vragen 'fout', maar het overgrote deel van de respondenten bezit gemiddeld tot veel kennis van het natuurlijk hondengedrag en de basale behoeften van het dier.

4.3 De verbanden tussen de context- en hoofdvariabelen

In deze paragraaf worden de verbanden beschreven tussen de drie belangrijkste hoofdvariabelen en de vier belangrijkste contextvariabelen.

4.3.1 De verbanden tussen 'houding t.o.v. de natuur' en de onafhankelijke variabelen

Na het uitvoeren van cross-tabs tussen leeftijd en de houding van de mens ten opzichte van de natuur blijkt dat deze twee variabelen niet samenhangen ($\text{Chi}^2=1,746$, $p=0,418$). Daarnaast blijkt ook uit dit onderzoek dat de houding die men heeft ten opzichte van de natuur niet samenhangt met sekse ($\text{Chi}^2=1,428$; $p=0,232$), ook niet met het zichzelf zien als een uitgesproken dierenliefhebber ($\text{Chi}^2=0,053$; $p=0,817$), en ook geen samenhang met het volgen van een hondentraining ($\text{Chi}^2=1,966$; $p=0,161$).

4.3.2 De verbanden tussen 'Hechting aan het dier' en de onafhankelijke variabelen

Er blijkt geen samenhang te zijn tussen sekse en de mate van hechting ($\text{Chi}^2=3,036$; $p=0,219$). Ook het volgen van een hondentraining ($\text{Chi}^2=0,640$; $p=0,726$) hangt niet significant samen met de mate van hechting. Uit de open antwoorden op de vraag waarom ze wel hondentraining volgden, valt op te maken dat de respondenten die hondentraining volgen wel gehecht zijn aan hun huisdier:

“Ik vind het fijn om samen met mijn hond iets te doen waar we allebei plezier in hebben”
“Ik vind het leuk om met mijn hond dingen te doen”
Ik wil graag leren van het gedrag van mijn hond”
“Om de band tussen mij en mijn hond te versterken”

Er is wel samenhang gevonden tussen de variabelen leeftijd en hechting (zie tabel 4.3 op de volgende pagina). Uit de correlatie komt een zwak verband naar boven, namelijk dat hoe jonger de respondent is, hoe meer gehecht zij zijn aan hun dier.

Tabel 4.3 * Het verband tussen leeftijd en de mate van hechting aan het dier

	Hechting aan het dier			Totaal
	Matige hechting	Gemiddelde hechting	Veel hechting	
Leeftijd 30 of jonger	21,7%	34,8%	43,5%	100%
Van 31 tot 40	24,1%	44,3%	31,6%	100%
Ouder dan 40	39,2 %	33,8%	27,0%	100%
Totaal	33,0%	36,1%	30,9%	100%

$Chi^2 = 13,945; p = 0,007, R = -0.169$

Ook is er een significant verband gevonden tussen hechting en het zichzelf zien als een dierenliefhebber (zie tabel 4.4).

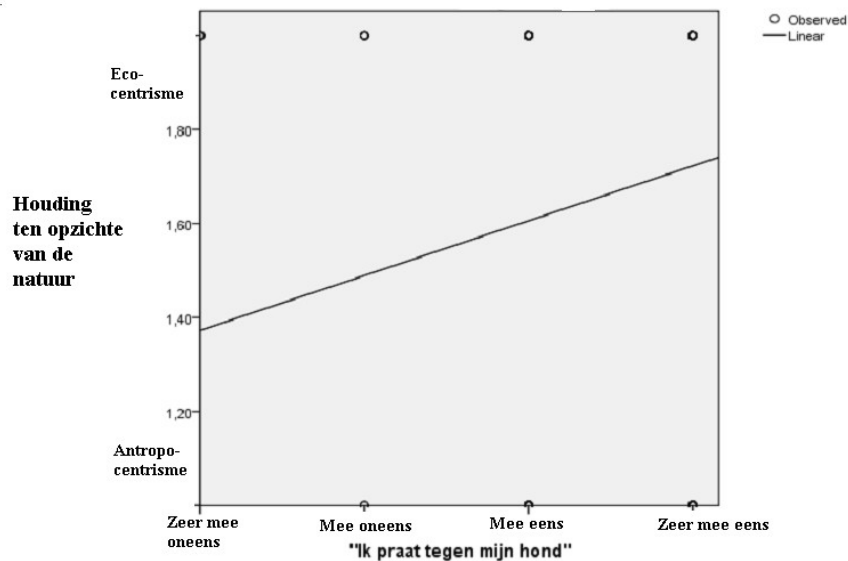
Tabel 4.4 * Het verband tussen het zijn van een dierenliefhebber en hechting aan het dier

	Hechting aan het dier			Totaal
	Matige hechting	Gemiddelde hechting	Veel hechting	
Beschouwt u zichzelf als een uitgesproken dierenliefhebber? Nee	57,9%	31,6%	10,5%	100%
Ja	31,7%	36,3%	32,0%	100%
Totaal	33,0%	36,1%	30,9%	100%

$Chi^2 = 6,559; p = 0,038, R = 0.129$

Uit de correlatie blijkt een zwak verband. Wanneer de respondenten zichzelf niet zien als dierenliefhebber, zijn zij vaak ook minder gehecht zijn aan hun dier. Wanneer zij zichzelf wel als dierenliefhebber zien, dan voelen zij ook meer hechting ten opzichte van het dier.

Alle stellingen die het begrip 'hechting aan het dier' vormen zijn interessante stellingen. Een daarvan wordt hier expliciet vermeld, namelijk degene die de auteur zelf heeft toegevoegd aan de Pet Attachment Scale van Schaffer (2009). Het betreft hier de stelling: 'Ik praat met mijn hond'. Er blijkt een significante samenhang te zijn tussen de houding die men heeft ten opzichte van de natuur en het praten tegen de hond ($Chi^2 = 20,457; p = 0,000$). Na het uitvoeren van een correlatie blijkt deze samenhang zwak, maar positief te zijn (zie grafiek 4.1).

Grafiek 4.1 * Correlatie tussen houding en het praten tegen honden: $R=0,145$

Scoort de respondent hoog op ecocentrisme, dan geven zij ook meer aan met honden te praten. Of respondenten met hun hond praten, hangt niet significant samen met sekse ($\text{Chi}^2= 3,503$; $p=0,320$), niet met leeftijd ($\text{Chi}^2= 8,608$; $p=0,197$), niet met het zichzelf zien als een uitgesproken dierenliefhebber ($\text{Chi}^2=1,903$, $p=0,593$), en ook niet met het volgen van hondentraining ($\text{Chi}^2= 4,568$, $p=0,206$).

4.3.3 Verbanden tussen 'Kenniss van natuurlijk hondengedrag' en de onafhankelijke variabelen

De manier waarop mensen tegemoet komen aan de basale behoeften van het dier (kennis), hangt niet samen met leeftijd ($\text{Chi}^2= 8,124$; $p=0,229$), niet met sekse ($\text{Chi}^2=2,800$; $p=0,423$) en ook niet met het zijn van een uitgesproken dierenliefhebber ($\text{Chi}^2=4,507$; $p=0,212$). Wel hangt de mate van kennis zeer sterk samen met het al dan niet volgen van een hondentraining (zie tabel 4.5). Er blijkt een positieve samenhang te bestaan tussen hechting aan het dier en het volgen van hondentraining ($r=0,318$). De voorzichtige voorspelling die gedaan kan worden is dat wanneer men meer gehecht is aan het dier, men ook vaker een hondentraining volgt.

Tabel 4.5 * Het verband tussen kennis van natuurlijk hondengedrag en het volgen van hondentraining.

		Kennis van natuurlijk hondengedrag				Totaal
		Weinig tegemoet komen aan basale behoeften dier	Nauwelijks tegemoet komen aan basale behoeften dier	Gemiddeld tegemoet komen aan basale behoeften dier	Goed tegemoet komen aan basale behoeften dier	
Heeft u wel eens een hondentraining gevolgd?	Nee	27,4%	40,3%	25,8%	6,5%	100%
	Ja	10,0%	16,6%	38,6%	32,8%	100%
Totaal		13,1%	22,4%	36,4%	28,1%	100%

$Chi^2=37,455; p=0,000, r=0.318$

Ook uit de antwoorden op de open vraag waarom men hondentraining volgt, blijkt dat de mate van kennis samenhangt met het volgen van hondentraining.

“Zo kan ik mijn hond beter lezen en begrijpen, dat versterkt onze band.”
“Omdat ik van de hond wilde leren door kijken en bestuderen van gedrag”
“Omdat ik het belangrijk vind voor mijn relatie met de hond, en hem wil leren hoe zich aan te passen aan de menselijke omgeving.”
“Het was mijn eerste hond, en ik wilde leren van zijn gedrag.”

“Ik wilde gedragsproblemen oplossen, de hond is bang voor andere honden”.
“Ik geef ook zelf training, zodat mensen meer leren over hun hond.”
“Leuk en leerzaam”
“Socialisatie van de hond met andere honden en mensen”
“Ik wil graag uit mijn hond halen wat er van nature in zit, de drive om te werken”.
“Ik heb zelf training gegeven en vind dat de mens in het algemeen veel te weinig kennis heeft van diergedrag”.

4.4 Onderlinge verbanden tussen de hoofdvariabelen

In deze paragraaf zullen de drie grote begrippen (hechting, houding ten opzichte van de natuur en kennis) tegen elkaar worden uitgezet.

4.4.1 Houding ten opzichte van de natuur versus de kennis van natuurlijk hondengedrag

De vragen die zijn opgesteld om het begrip kennis te operationaliseren, staan in verband met een antropocentrische dan wel ecocentrische houding. De hypothese is dat wanneer men meer kennis heeft van natuurlijk hondengedrag, en zij meer

ingaan op de basale behoeften van het dier, zij meer ecocentrisch van aard zullen zijn.

Na het uitvoeren van cross-tabs en correlatie blijkt echter dat deze samenhang zeer zwak is en deze hypothese dus verworpen dient te worden ($r=0,05$). Er is geen samenhang tussen de houding van de mens ten opzichte van de natuur en de kennis die men heeft van natuurlijk hondengedrag en de basale behoeften van het dier.

4.4.2 Houding ten opzichte van de natuur versus de hechting aan het dier

De hypothese die hier gesteld kan worden, is dat wanneer men meer gehecht is aan het dier, men ook meer ecocentrisch van aard is. Uit tabel 4.6 blijkt dat deze hypothese aangenomen mag worden

Tabel 4.6 * Het verband tussen houding t.o.v. de natuur en hechting

		Hechting aan het dier			Totaal
		gemiddelde			
		matige hechting	hechting	veel hechting	
Houding ten opzichte van de natuur	Antropocentrisme	44,3%	38,9%	16,8 %	100%
	Ecocentrisme	27,2%	34,6%	38,2%	100%
Totaal		33,0%	36,1%	30,9%	100%

$R=0,228$

Uit de tabel op de vorige pagina blijkt namelijk dat er een significant verband bestaat tussen de twee variabelen. Correlatie laat zien dat er een zwak tot matig verband is ($r=0,228$), waarbij hoe hoger de score is op hechting, hoe hoger de score is op ecocentrisme.

4.4.3 Kennis van natuurlijk hondengedrag versus hechting

De hypothese die hier gesteld wordt is dat wanneer men meer kennis heeft van natuurlijk hondengedrag, men ook meer gehecht is aan zijn dier

Uit tabel 4.7 blijkt dat er samenhang bestaat tussen de variabelen kennis en hechting. Correlatie laat vervolgens zien dat er een positief verband bestaat, namelijk dat wanneer de respondenten hoger scoren op 'kennis', zij ook hoger scoren op hechting aan hun hond.

Tabel 4.7 * Het verband tussen kennis van natuurlijk hondengedrag en de mate van hechting aan het dier

		Hechting aan het dier			Totaal
		Matige hechting	Gemiddelde hechting	Veel hechting	
Kennis van natuurlijk hondengedrag	Weinig tegemoet komen aan basale behoeften dier	50,0%	30,4%	19,6%	100%
	Nauwelijks tegemoet komen aan basale behoeften dier	40,5%	34,2%	25,3%	100%
	Gemiddeld tegemoet komen aan basale behoeften dier	30,5%	34,4%	35,2%	100%
	Goed tegemoet komen aan basale behoeften dier	24,2%	40,4%	35,4%	100%
Totaal		33,5%	35,5%	31,0%	100%

$R=0,175$

4.5 Korte samenvatting van de resultaten

Bij de hoofdvariabelen houding en kennis is geen samenhang gevonden met de contextvariabelen leeftijd, sekse en het zichzelf zien als dierenliefhebber. Houding en het volgen van hondentraining heeft daarnaast ook geen verband, maar kennis en het volgen van hondentraining wel. Bij de variabele hechting is geen samenhang gevonden met de variabele sekse en het volgen van hondentraining. Wel is er samenhang gevonden tussen hechting en leeftijd (hoe jonger hoe meer hechting) en met het zichzelf zien als dierenliefhebber (wel dierenliefhebber, dan ook meer gehecht). Praten met honden hangt positief samen met ecocentrisme, maar hangt niet samen met sekse, leeftijd, het volgen van hondentraining of het zichzelf zien als een uitgesproken dierenliefhebber.

Daarnaast is er geen verband gevonden tussen houding en kennis, maar wel tussen houding en hechting (ecocentrisme, meer hechting) en kennis en hechting (meer kennis, meer hechting).

5. Discussie & Conclusie

In dit hoofdstuk zullen de resultaten die antwoord geven op de hoofd- en deelvragen kort worden samengevat en zullen daar conclusies uit worden getrokken. Dit zal gebeuren aan de hand van de drie hoofdthema's (houding, hechting en kennis). Daarna zullen de deelvragen besproken worden, waarna wordt afgesloten met de hoofdvraag. Per thema en deelvraag zal ook licht geworpen worden op de literatuurstudie voorafgaande aan het dit onderzoek en zullen aanbevelingen gedaan worden voor vervolgonderzoek. Er zal worden afgesloten met een kritische reflectie op de methode van dit onderzoek.

5.1 *Antropocentrisme/ecocentrisme*

Uit literatuur (Van den Born, 2007) blijkt geen enkele respondent te kiezen voor de visie heerser, en dat blijkt ook uit de data die voorkomt uit dit onderzoek. Een verschil met het onderzoek van Van den Born (2007) is echter dat daar de visie van participant veel gekozen werd, maar dat in dit onderzoek die visie maar door een enkeling werd gedeeld. De resultaten uit dat onderzoek bevestigen het idee om de vier kerncategorieën in dit onderzoek te verdelen in twee hoofdcategorieën, namelijk antropocentrisme (heerser en beheerder; menscentrisch) en ecocentrisme (partner en participant; natuurcentrisch).

Uit de resultaten bleek dat de houding van de mens ten opzichte van de natuur (een antropocentrische of ecocentrische houding) niet samenhangt met leeftijd, geslacht, het zichzelf zien als een dierenliefhebber en het volgen van een hondentraining. Dit werd echter wel verwacht omdat een ecocentrische houding een relatie tussen mens en natuur, en daarmee tussen mens en dier impliceert (Janssen, 2002; Van den Born, 2007). Mensen met een meer ecocentrische houding bekijken het dier niet uit een menscentrische visie, maar een diercentrische visie, niet als een statussymbool, maar als een individu (Janssen, 2002; Van Alphen en Koeman; 2007 & 2008; Van den Born, 2007). Op het moment dat er hondentraining gevolgd wordt, is men bezig met de interactie tussen mens, natuur en dier. Verder onderzoek zou moeten uitwijzen of er een dergelijk verband echt niet bestaat, door bijvoorbeeld twee evenredige groepen te creëren waarvan de één wel en de ander geen hondentraining volgt. Daarnaast zou in vervolg onderzoek ook de vraag

gesteld kunnen worden of hondeneigenaren wellicht meer of minder ecocentrisch zijn dan niet-honden eigenaren.

5.2 Hechting aan het dier

Uit de resultaten blijkt dat er geen verband is gevonden tussen het volgen van hondentraining en hechting, en ook niet tussen sekse en de mate van hechting aan het dier. Er is wel een verband gevonden tussen de mate van hechting en leeftijd. Hoe ouder de respondenten waren, hoe minder gehecht zij waren, en hoe jonger ze waren, hoe hoger zij scoorden op de hechtingsschaal. Uit de literatuur blijkt echter dat ook oudere mensen veel waarde hechten aan de aanwezigheid van een dier (Enders-Slegers, 2000). Deze verschillen in onderzoeksresultaten zijn deels te verklaren doordat de onderzoeksgroep in dit onderzoek nogal scheef verdeeld is (met 10,9% mannen, tegenover 89,9 % vrouwen, en een gemiddelde leeftijd van boven de 40 jaar), en daardoor de berekeningen waarschijnlijk ook.

Ook is er een verband gevonden tussen de mate van hechting en het zichzelf zien als een dierenliefhebber. Wanneer respondenten aangaven zichzelf als uitgesproken dierenliefhebber te zien, scoorden zij ook hoger op de hechtingsschaal. Dat blijkt ook uit de literatuur. Daar waar honden vroeger meer een utilitair nut hadden, worden zij tegenwoordig steeds meer als prestigeobject en statussymbool gezien (Het Gesprek, 2009). Toch blijkt ook dat de laatste jaren het nut van de hond, als bijvoorbeeld hulphond, steeds meer erkend en worden ze ook steeds meer als volwaardig gezinslid gezien (Cavanaugh, Leonard & Scammon, 2008; Enders-Slegers, 2000; Fine & Eisen, 2008; Janssen, 2002; Schaffer, 2009; Stefferson, 2007).

5.3 Kennis van natuurlijk hondengedrag (ingaan op de basale behoeften van het dier)

De mate van kennis, waarbij men tegemoet komt aan de basale behoeften van het dier met betrekking tot voeding, verzorging, natuurlijk gedrag en lichaamsbeweging, hangt niet samen met leeftijd of geslacht van de respondenten in dit onderzoek.

De respondenten die zijn benaderd, zijn allen op een of andere manier werkzaam op het gebied van honden en gedrag. Het is dan ook enigszins logisch dat er geen verband gevonden wordt tussen deze variabelen. Deze groep mensen wordt

gezien als de pioniers op het gebied van de hond en zijn gedrag, dus wanneer wij willen weten wat de kennis van natuurlijk hondengedrag is op dit moment, moet er ongeacht leeftijd en geslacht, ongeveer hetzelfde resultaat geboekt worden. Deze pioniers hebben, ongeacht leeftijd en geslacht, over het algemeen genomen evenveel kennis op dit gebied.

De kennis van natuurlijk hondengedrag hangt verder ook niet samen met het zichzelf zien als dierenliefhebber, maar er is wel samenhang met het volgen van een hondentraining.

Wanneer men conclusies wil trekken met betrekking tot het gedrag van hun hond, is het belangrijk te weten hoe deze dieren normaal gesproken met elkaar in het wild zouden communiceren. Mensen dreigen namelijk te snel conclusies te trekken uit het gedrag zonder te weten wat er werkelijk aan de hand is (Van Alphen en Koeman, 2007; 2008). Uit de literatuur blijkt ook dat er verschillende visies zijn over hoe men zijn hond moet opvoeden (Van Alphen en Koeman 2007; 2008; Het Gesprek, 2009; Janssen, 2002; van der Kleij, 2009; Kynologisch Centrum Quiebus, 2004; Stefferson, 2007). Ook uit de open antwoorden die de respondenten gaven op de vraag waarom zij hondentraining volgen blijkt dat er respondenten zijn die graag willen dat de hond zich aanpast aan de menselijke omgeving. Het merendeel van de respondenten geeft echter aan dat zij graag willen leren van het gedrag van hun hond en dat zij daarom hondentraining volgen. Het volgen van hondentraining vergroot de kennis die men heeft over (natuurlijk) hondengedrag omdat men theorie die men ter ore krijgt meteen kan toepassen in de praktijk. De trainers willen hun kennis van honden graag overgeven op cursisten, en moeten daartoe ook opfriscursussen blijven volgen (Kynologisch Centrum Quiebus, 2004). Ervaring die de trainers hebben met verschillende combinaties (hond en eigenaar) nemen zij mee en geven dat door op nieuwe cursisten. Het is dus niet verwonderlijk dat het volgen van hondentraining de kennis van natuurlijk hondengedrag vergroot.

5.4 Beantwoorden van hoofd en deelvragen

- *Heeft een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van de natuur invloed op de mate van kennis van natuurlijk hondengedrag?*

De hypothese die bij deze deelvraag gesteld werd, was dat er samenhang bestaat tussen een meer ecocentrische houding en de mate van kennis van natuurlijk hondengedrag. Uit de resultaten blijkt echter dat er geen significant verband bestaat

tussen de houding die men heeft ten opzichte van de natuur en de kennis die men heeft over natuurlijk hondengedrag. Mensen met een meer antropocentrische houding kunnen evenveel kennis hebben als mensen met een meer ecocentrische houding.

Uit de literatuur blijkt echter dat wie wil samenwerken met de natuur en de dieren, moet proberen respect en een ‘open mind’ te hebben voor het eigene van het dier, en dat het daarom van belang is te weten hoe het (natuurlijk) gedrag van deze dieren in elkaar zit en hoe zij communiceren. Communicatie blijkt volgens de besproken literatuur een van de grote valkuilen in de relatie tussen mens en dier (Van Alphen en Koeman, 2007; 2008). Mensen en dieren communiceren op totaal verschillende wijzen, en raken daardoor snel met elkaar in conflict. Ook blijkt uit de antwoorden op de vraag waarom men hondentraining volgt, over het algemeen dat de respondenten een methode appreciëren die zowel plezierig is voor de hond als voor de eigenaar, en die berust is op wederzijds respect en positieve bekrachtiging (ecocentrisme), waarbij het voor de hond belangrijk is dat hij weet waar hij staat in de gemengde roedel. Respondenten willen ook graag leren van het gedrag van hun hond. Het volgen van hondentraining vergroot de kennis van natuurlijk hondengedrag. Als men deze lijn qua denken volgt, zou er wel degelijk een positief verband kunnen zijn tussen ecocentrisme en de kennis van het natuurlijk gedrag.

- *Heeft een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van de natuur invloed op de mate van hechting aan het dier?*

De hypothese bij deze deelvraag was dat hoe meer ecocentrisch de persoon is, hoe meer gehecht zij ook zullen zijn aan hun dier. De resultaten steunen deze hypothese. Hoe hoger de respondent scoort op ecocentrisme, hoe hoger zij ook scoren op de hechting-score. Dit vindt ook overeenstemming in de reeds bestaande literatuur. Wanneer mensen speciale banden met hun dieren hebben en kunnen ontwikkelen, moet onderzoek naar mensen en hun huisdieren zich vooral richten op het feit dat dieren niet simpelweg meer ‘bezit’ zijn, maar volwaardige partners in een sociale relatie (ecocentrisme). Dit idee is steeds meer in opmars. Uit onderzoeken blijkt ook dat sociale steun, waardering van de ander (in dit geval het dier) en de rustgevende factor een aantal voordelen zijn die kunnen voortvloeien uit de dier-mens relatie (Cavanaugh, Leonard & Scammon, 2008; Enders-Slegers, 1993; 2000; Fine & Eisen, 2008). Men komt steeds meer te weten over de belangrijke rollen die dieren voor

mensen kunnen vervullen, en wetenschappers en maatschappelijk werkers maken dankbaar gebruik van het feit dat mensen gehecht zijn of kunnen geraken aan dieren. Het (positieve) verband is er, maar verder onderzoek zou in kunnen gaan op het verschil tussen antropocentrisme en ecocentrisme als het gaat over het al dan niet zijn van een dierenliefhebber.

- *Is er een verband tussen de kennis van natuurlijk hondengedrag en de mate van hechting?*

De hypothese bij deze deelvraag was dat er geen verband bestaat tussen de mate van kennis en de mate van hechting. Uit de literatuur blijkt namelijk dat er ook mensen zijn die denken veel kennis te hebben over natuurlijk hondengedrag zich heel erg hechten aan het dier, of in ieder geval hoe zij eruit (moeten) zien. De eerder aangehaalde documentaire ‘Pedigree Dogs Exposed’, over de rashondenfokkerij in Engeland, is hiervan het schrijnende voorbeeld (Het Gesprek, 2009). De personen die hier aan het woord komen werken volgens de rasstandaarden en willen graag mooie honden op de wereld zetten. Zij vergeten echter dat wanneer zij twee, volgens de rasstandaard goedgekeurde honden kruisen (desnoods broer en zus of moeder en zoon), er ook erfelijke afwijkingen kunnen ontstaan. Deze erfelijke afwijkingen ontkennen zij echter. Zij laten zelfs genetisch zieke honden, die volgens de rasstandaarden wel perfect zijn, op shows rondlopen en zich verder voortplanten waardoor erfelijke afwijkingen zich verspreiden. Dit getuigt, vooral in de ogen van dierenwelzijnswerkers, niet van veel kennis over natuurlijk hondengedrag. Zij noemen dit zelfs het grootste dierenmishandelingschandaal van onze tijd (Het Gesprek, 2009). Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt echter dat er een positief verband te bestaat tussen kennis en hechting. Meer onderzoek naar dit verband zou voor meer helderheid kunnen zorgen.

Hoofdvraag: Wat is het verband tussen kennis van (natuurlijk) hondengedrag en een antropocentrische dan wel ecocentrische houding ten opzichte van het dier?

Uit de resultaten valt te concluderen dat er wel een verband bestaat tussen hoe mensen hun honden behandelen (o.a. via hechting) en wat zij weten van (natuurlijk) hondengedrag, maar er bestaat vooralsnog geen verband te ontdekken tussen de kennis die men heeft en een ecocentrische dan wel antropocentrische houding.

Uit de literatuur (o.a Lagrand, 2009) blijkt dat honden net als mensen leren van opgedane ervaringen in hun leven, en dat een hond gedrag zal vertonen wat hem het meeste zal opleveren. Hij zal het dus niet doen om zijn eigenaar te ‘plezieren’. Vervolgonderzoek zou verder en dieper in moeten gaan op deze materie. Een van de deelvragen die dan gesteld kan worden is of deze positieve methode samenhangt met een meer ecocentrische houding. Aan de hand van goed opgebouwde stellingen kan dit verband verder achterhaald worden.

5.5 Reflectie op de methode van dit onderzoek

In totaal hebben 385 mensen de vragenlijst in zijn geheel ingevuld. Dit is een erg goede respons. Er werd veel belangstelling voor de vragenlijst en het uiteindelijke resultaat van het onderzoek geuit. Daarnaast zijn er ook vele positieve reacties op de vragenlijst binnen gekomen en vertelden de respondenten dat zij hem met plezier doorstuurd aan vrienden en kennissen die ook hondeneigenaar waren en eventueel werkzaam op het gebied van dierenwelzijn.

Het gebruik van een enquête die verspreid kon worden via internet bleek een goede keuze te zijn. Op deze manier werden veel respondenten bereikt en ontstond een brede onderzoeksgroep, met respondenten die werkzaam waren op tal gebieden met betrekking tot dierenwelzijn. Zij zijn de voorlopers als het gaat over kennis van (natuurlijk) hondengedrag in deze tijd. Wanneer men iets over gedrag wil weten, is het raadzaam om een zo gevarieerd mogelijk publiek te bereiken, en dat is met deze groep gelukt. Daarnaast bleek het zeer de moeite waard om de vragenlijst een aantal keer voor te leggen aan een testpanel, zodat vragen veranderd konden worden en de vragenlijst in zijn geheel meer te begrijpen was. Ook zorgt een digitale vragenlijst ervoor dat de anonimiteit gewaarborgd blijft, waardoor de kans groter is dat respondenten de vragenlijst in zijn geheel invullen en de kans kleiner is dat ze sociaal wenselijke antwoorden geven.

Beperkte tijd en omvang van het onderzoek hebben er, naast dat het met sommige vragen onmogelijk rekenen was, ook toe geleid een aantal vragen uit de analyse weg te laten (zie bijlage 1 voor de aangepaste vragenlijst). Gaandeweg is namelijk gebleken dat er een aantal vragen waren, die beter anders gesteld hadden kunnen worden. Zo impliceerden sommige vragen met betrekking tot ‘kennis’, sociaal wenselijke antwoorden, die door een andere manier van bevragen misschien voorkomen waren. Dit is, samen met het opstellen van de vragenlijst en de

statistieken met behulp van SPSS, een van de belangrijke leerpunten van dit onderzoek geweest.

Referenties

- Alphen A., van & Koeman, F. (2007). *Honden trainen volgens de regels van de natuur, met de roedelmethode. Deel 1*. Rijswijk: Uitgeverij Elmar B.V.
- Alphen A., van & Koeman, F. (2008). *Honden trainen volgens de regels van de natuur, met de roedelmethode. Deel 2*. Rijswijk: Uitgeverij Elmar B.V.
- Besten, L. den (2009). *Rentmeesterschap*. Gevonden op 22 december 2009, op http://www.protestantsegemeentezevenaar.nl/data_pdf/publicaties/Rentmeesterschap.pdf
- Born, R. J. G. van den (2006). *Thinking nature: Everyday philosophy of nature in the Netherlands*. Arnhem: Uitgeverij Roos en Roos
- Cavanaugh, L.A., Leonard, H. A., & Scammon, D. L. (2008). A tail of two personalities: How canine companions shape relationships and well-being. *Journal of Business Research*, 61, 469–479.
- CBS (2009). Kosten huisdieren stijgen sterker dan inflatie. *Webmagazine*. Gevonden op 31 mei 2010, op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/prijzen/publicaties/artikelen/archief/2009/2009-2795-wm.htm>
- Darwin, C. M. A. (1859). *On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life*. Fellow of the Royal, Geological, Linnæan, etc. societies; Author of Journal of researches during H. M. S. Beagle's Voyage round the world. London: John Murray, Albemarle Street, 1859
- De Ruiter, T. J. (2006). *De mens, beheerder van deze planeet*. Gevonden op 22 december 2009, op <http://home.telfort.nl/tdruiter/milieu-1.htm>
- De slipketting, hulpmiddel of martelwerktuig?* (n.d.). Gevonden op 1 maart 2009, op <http://www.thewetnosedancers.be/The%20wet%20nose%20dancers/De%20slipketting.htm>
- Enders-Slegers, J. M. P. (1993). Ouderen, kwaliteit van leven en gezelschapsdieren. *Ouder worden*. Utrecht: NIZW.

- Enders-Slegers, J. M. P. (2000). *Een leven lang goed gezelschap: empirisch onderzoek naar de betekenis van gezelschapsdieren voor de kwaliteit van leven van ouderen*. Utrecht: Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Eysink P. E. D., & Fiolet D. (2008). *Leeftijdsopbouw*. In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Toolkit Regionale VTV. Bilthoven: RIVM. Gevonden op 19 mei 2010, op http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o7395n36341.html
- Fine, A. H., & Eisen, C. J. (2008). *Afternoons with puppy; Inspirations from a therapist and his animals*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press.
- Glassman, W. E. G., & Hadad, M. E. (2004). *Approaches to psychology*. Maidenhead, Berkshire: Open University Press.
- Gosling, S. D., Kwan V. S. Y., & John, O. P. (2003). A dog's got personality: A cross-species comparative approach to personality judgments in dogs and humans. *Journal of Personality and social psychology*, 85, 469–479.
- Grind, W. van de (1997). *Natuurlijke intelligentie; Over denken, intelligentie en bewustzijn van mensen en andere dieren*. Amsterdam: Uitgeverij Nieuwezijds
- Het Gesprek (2009). *De Dierenbescherming en de gezondheid en het welzijn van rashonden in Nederland staan centraal*. Gevonden op 22 december 2009, op <http://www.hetgesprek.nl/archief/3420/>
- Janssen, J. (2002). Als je mensen leert kennen, ga je van dieren houden: De mogelijkheden van diertherapie in detentie. *Ontmoetingen: Voordrachtenreeks van het Lutje Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap 8*.
- Kleij, M. van der (2009). “Persoonlijke communicatie”
- Korthals, M. (2002). *Voor het eten: Filosofie en ethiek van voeding*. Amsterdam: Uitgeverij Boom
- Kynologisch Centrum Quiebus (2004). *Module A: Ethologie Hond*. Barneveld, Cursuscentrum Barneveld.
- Lagrand, R. (2009). *Profiel van mijzelf als coach*. Gevonden op 22 oktober 2009, op <http://www.lagrand.biz/index.php?>

[option=com_content&view=article&id=73:profiel-van-mijzelf-als-coach-&catid=34:portfolio&Itemid=61](http://www.tinbergen.gorlaeus.net/?pagina=nikotinbergen&catid=34:portfolio&Itemid=61)

Meijden, E. van der, (2007). *100 jaar Niko Tinbergen*. Gevonden op 26 oktober 2009, op <http://tinbergen.gorlaeus.net/?pagina=nikotinbergen>

Schaffer, C. B. (2009). *Human-animal bond considerations during disasters*. Center for the Study of Human-Animal Interdependent Relationships: Tuskegee University. Gevonden op: http://www.integratedtrainingsummit.org/presentations/2009/main_training_summit/47_-_human-animal_bond_considerations_during_disasters_-_schaffer_caroline.pdf

Skinner, B. F. (1938). *The behaviour of organisms*. New York, Appleton-Century.

SMID (2004). *Leidraad inlichtingen*. School Militaire Inlichtingendienst.

Staal (2009). *De evolutieleer: Darwin en Wallace*. Gevonden op 1 maart 2009, op <http://wetenschap.infonu.nl/wetenschappers/32005-de-evolutieleer-darwin-en-wallace.html>

Stefferson, J. (2007). *Honden verstaan mensentaal*. Gevonden op 21 november 2009, op <http://www.rijnlandmodel.nl/onderwerpen/evolutie/hond-mens.htm>

't Hart, H., Boeije, H., & Hox, J. (2005). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boomonderwijs.

Wienen, J. (2009). *Bijbelstudie: Heersen en beheren*. Gevonden op 22 december 2009, op http://www.kontekstueel.nl/joomla/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=517

Wouden, N. van der (2007). Het vermogen om duurzaam te ontwikkelen; Acht kwaliteiten om duurzaam te ontwikkelen. *LvDO-essay*, 7, 70-72.

Bijlage 1 – Aangepaste vragenlijst ‘Gedrag in Beeld’

- V01. Hoeveel honden heeft u nu?
- V02. Beschouwt u zichzelf als een uitgesproken dierenliefhebber?
- V03. Bent u actief in dierenwelzijnswerk (bijvoorbeeld vrijwilliger in een dierenasiel e.d.)?
- V04. Wat is voor u de voornaamste reden geweest om een hond in huis te nemen?

Antropocentrisme/ecocentrisme

- V05. De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang
- V06. De mens heeft het recht de natuur ingrijpend te veranderen
- V07. De bescherming van zeldzame planten en dieren is een overbodige luxe
- V08. Met de natuur moeten we heel voorzichtig omgaan
- V10. De mens moet zorgen voor het behoud van de natuur
- V11. Als de mens actief met de natuur omgaat, kan de natuur daar beter van worden
- V12. We moeten niet boven de natuur staan, maar met de natuur samenwerken
- V13. Mens en natuur zijn gelijkwaardig
- V14. In de natuur ervaar ik iets wat de mens overstijgt
- V15. Door de natuur kan ik de nietigheid van de mens ervaren
- V16. Ik zou graag meer in de natuur willen wonen
- V17. De mens is onderdeel van de natuur

- V18. Hebt u wel eens een hondentraining gevolgd?
- V19. Waarom volgt u hondentraining?

Kennis

- V20. Hoe lang is uw hond gemiddeld achter elkaar op een dag alleen?**
- V21. Hoe vaak wandelt u gemiddeld met uw hond per dag?**
- V22. Hoe lang wandelt u gemiddeld met uw hond per wandelbeurt?
- V23. Stel, uw hond vertoont een allergische reactie. De dierenarts vertelt u dat u dit kunt verhelpen door vanaf nu alleen nog maar speciaal dieetvoer te kopen. Dit is echter (veel) duurder dan wat u eerder voor hem kocht. Bent u bereid deze investering te doen?
- V24. U komt thuis en de hele woonkamer is overhoop gehaald. U weet zeker dat de hond daarvan de schuldige is, wat is uw reactie?
- V25. Tijdens de training of het wandelen is mijn houding tegenover de hond overwegend
- V26. Wanneer uw hond aan de riem gromt of blaft naar een andere hond, dan:
- V27. Als u de hond roept en hij komt niet, dan
- V28. Wat doet u als de hond aan de lijn trekt?
- V29. U komt thuis en ziet midden in de kamer een grote plas liggen, wat is hierop uw reactie?
- V30. Waarom volgt een hond commando's van zijn eigenaar op?
- V31. Wat voor soort commando's moet een hond beheersen?
- V32. Wanneer een hond geen commando's opvolgt, doet hij dit omdat
- V33. Hoe voorkomt u dat de hond tegen mensen opspringt?

Hechting:

- V34. Door mijn hond ontmoet ik nieuwe mensen
- V35. Mijn hond is me meer tot last dan dat het me wat oplevert
- V36. Mijn hond helpt me door moeilijke tijden heen
- V37. Ik wou dat ik geen hond had
- V38. Er zijn tijden dat ik me alleen voel zonder mijn hond
- V39. Mijn hond geeft me een reden 's ochtends op te staan
- V40. Mijn hond weet wanneer ik me niet goed voel en komt me dan troosten
- V41. Mijn hond helpt me meer fysiek bezig te zijn
- V42. Ik voel me verantwoordelijk voor de verzorging van mijn hond
- V43. Ik mis mijn hond wanneer ik niet thuis ben
- V44. Ik ben van plan in de toekomst geen hond meer te nemen
- V45. Mijn hond is deel van de familie
- V46. Ik praat tegen mijn hond

V47. Sekse

V48. Leeftijd

V49. Wilt u meedingen naar de vijf boekenbonnen (t.w.v. € 7,50) die, als dank voor het invullen van de vragenlijst, zullen worden verloot aan de deelnemers?

Bijlage 2 – Originele vragenlijst ‘Gedrag in Beeld’

Blok 1: Algemeen

Dit eerste blok vragen betreft vijf korte, algemene vragen.

V01. Hoeveel honden heeft u zelf gehad waarvoor u de complete verantwoordelijkheid had?

- Geen
- 1-2
- 3-4
- Meer dan 4

V02. Hoeveel honden heeft u nu?

V03. Beschouwt u zichzelf als een uitgesproken dierenliefhebber?

- Nee
- Ja

V04. Bent u actief in dierenwelzijnswerk (bijvoorbeeld vrijwilliger in een dierenasiel e.d.)?

- Nee
- Ja, namelijk

V05. Wat is voor u de voornaamste reden geweest om een hond in huis te nemen?

- Gezelschap
- Kameraadje voor de kinderen
- Hulphond
- Puur voor bewaking
- Anders, namelijk

Blok 2: De relatie tussen mens en natuur

De relatie tussen mens en natuur wordt tegenwoordig een steeds vaker besproken. De volgende stellingen gaan over hoe u de natuur beleeft en waar u uzelf plaats in relatie tot de natuur. U kunt bij alle vragen één antwoord geven, namelijk: *zeer oneens*, *oneens*, *eens* of *zeer mee eens*.

Hoe ervaart u de relatie tussen mens en natuur?

	Zeer oneens	Oneens	Mee eens	Zeer mee eens
V06. De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang	☐	☐	☐	☐
V07. De mens heeft het recht de natuur ingrijpend te veranderen	☐	☐	☐	☐
V08. De bescherming van zeldzame planten en dieren is een overbodige luxe	☐	☐	☐	☐
V09. Met de natuur moeten we heel voorzichtig omgaan	☐	☐	☐	☐
V10. De mens is verantwoordelijk voor het behoud van de natuur	☐	☐	☐	☐
V11. De mens moet zorgen voor het behoud van de natuur	☐	☐	☐	☐
V12. Als de mens actief met de natuur omgaat, kan de natuur daar beter van worden	☐	☐	☐	☐
V13. We moeten niet boven de natuur staan, maar met de natuur samenwerken	☐	☐	☐	☐
V14. Mens en natuur zijn gelijkwaardig	☐	☐	☐	☐
V15. In de natuur ervaar ik iets wat de mens overstijgt	☐	☐	☐	☐
V16. Door de natuur kan ik de nietigheid van de mens ervaren	☐	☐	☐	☐
V17. Ik zou graag meer in de natuur willen wonen	☐	☐	☐	☐
V18. De mens is onderdeel van de natuur	☐	☐	☐	☐

Blok 3: Training en verzorging

Dit volgende blok gaat over training en verzorging van de hond. Het zijn beiden voorbeelden van onderwerpen die van belang zijn bij de tot stand komen van de band tussen eigenaar en hond.

Er zijn verschillende redenen waarom mensen met hun hond op cursus gaan, bijvoorbeeld omdat zij voor het eerst een hond in huis halen of omdat zij meer willen leren over het gedrag van hun hond, en andere mensen doen de training weer liever zelf. Training brengt daarnaast ook een stukje veiligheid in de omgeving met zich mee. Verzorging van de hond gaat verder dan alleen de verzorging van de vacht, hieronder kunt u ook de voeding en de bewegingsmogelijkheden plaatsen.

V19. Hebt u wel eens een hondentraining gevolgd?

- Nee
- Ja

V20. Waarom volgt u hondentraining?

- Ik volg training omdat ik het belangrijk vind voor de hond en mijn relatie met de hond
- Ik volg training omdat de hond moet leren zich aan te passen aan onze omgeving
- Ik volg training omdat ik dat moet van ouder/partner/familie
- Anders, namelijk

V21. Hebt u zich op een andere manier dan het volgen van hondentraining verdiept in het (natuurlijk) gedrag van de hond?

- Nee, geen interesse
- Ja, via boeken
- Ja, via vrienden of familie
- Ja, maar anders,

V22. Wat voor trainingsmethode hanteert u het liefst?

- Een strakke, strenge methode
- Een methode gebaseerd op positieve beloning
- Een rechtvaardige, vrije methode
- Een methode gebaseerd op de roedelmethode
- Anders, namelijk

V23. Bent u actief in de hondensport?

- Nee
- Ja, ik train omdat ik het leuk vind iets met mijn hond samen te doen
- Ja ik train om iedereen te kunnen laten zien wat ik hem heb geleerd
- Ja anders, namelijk

V24. Hoe vaak bent u het afgelopen jaar bij de dierenarts geweest?

- < 2 x
- 2-4
- 5-6
- > 6 x

V25. Bij wie ligt de hoofdverzorging van de hond?

- Bij uzelf
- Bij uw partner
- Bij uw ouders
- Bij uw kinderen
- Bij uw huisgenoten
- Anders, namelijk

V26. Hoe vaak verzorgt u de vacht van uw hond?

- Ongeveer 1 keer per week
- Ongeveer 1 keer per maand
- Ongeveer 1 keer per kwartaal
- Ongeveer 1 keer per jaar

V27. Hoe lang is uw hond gemiddeld achter elkaar op een dag alleen?

- Niet, hij gaat overal mee naar toe
- Niet langer dan 90 minuten per keer
- Tussen de 2 en 5 uur
- Meer dan 5 uur

V28. Hoe vaak wandelt u gemiddeld met uw hond per dag?

- Ik ga nooit wandelen, ik heb een (grote) tuin waarin hij kan lopen
- Niet, daar heb ik iemand voor ingehuurd (hetzij familie, vrienden of uitlaatservice)
- Een keer een lange wandeling per dag
- Minstens 3 keer per dag wandelen

V29. Hoe lang wandelt u gemiddeld met uw hond per wandelbeurt?

- Minder dan een kwartier
- Ongeveer een kwartier tot een half uur
- Gemiddeld een half uur
- Altijd meer dan een half uur

V30. Koopt u speciaal voer dat u is aangeraden door uw dierenarts of andere specialist?

- Nee, dat heeft hij niet nodig
- Nee, dat is te duur
- Ja, ik hoop voor hem alleen het allerbeste
- Ja, hij heeft het nodig

V31. Stel, uw hond vertoont een allergische reactie. De dierenarts vertelt u dat u dit kunt verhelpen door vanaf nu alleen nog maar speciaal dieetvoer te kopen. Dit is echter (veel) duurder dan wat u eerder voor hem kocht. Bent u bereid deze investering te doen?

- Nee, de hond kost al genoeg, de dierenarts zegt dit alleen om er zelf meer aan te verdienen

- Nee, wat hij nu eet is goed genoeg
- Ja, de dierenarts zal er wel verstand van hebben
- Ja, ik ga mij verdiepen in datgene dat hij nodig heeft

Blok 4: Gedragsvragen

De volgende vragen gaan over het gedrag van de hond en hoe u daar op reageert. Probeer de vragen zo waarheidsgetrouw mogelijk in te vullen. Probeer hierbij te bedenken wat u zelf in de situatie zou doen. Staat het antwoord dat u wilt geven niet bij de antwoordcategorieën, geeft u dan het antwoord dat er het dichtst bij in de buurt komt.

V32. U komt thuis en de hele woonkamer is overhoop gehaald. U weet zeker dat de hond daarvan de schuldige is, wat is uw reactie?

- Ruim de kamer rustig op. Als je hem niet op heterdaad betrapt kan je hem er niet meer voor straffen.
- Sluit hem op in zijn bench en laat hem op die manier voelen dat hij fout zit
- Pak hem bij zijn vel en laat hem de gebroken bloempot zien
- Laat hem alle hoeken van de kamer zien, hoe moet en zal weten dat hij geen rommel van de kamer mag maken

V33. Tijdens de training of het wandelen is mijn houding jegens de hond overwegend

- Rustig
- Vastberaden en vriendelijk
- Nerveus en geïrriteerd omdat hij niet naar me luistert
- Afstandelijk, hij moet weten dat ik de baas ben

V34. Wanneer uw hond aan de riem gromt of blaft naar een andere hond, dan:

- Negeert u dat
- Loopt u de andere kant op en zegt u niets
- Trekt u aan de riem en schreeuwt u dat hij dat niet moet doen
- Zult u hem eens laten zien wie de baas is, en legt u hem op zijn rug.

V35. Als u de hond roept en hij komt niet, dan

- Wacht u tot hij uw richting op loopt, geeft u vervolgens nog een keer het commando en beloont u hem als hij wel komt
- U loopt door, hij komt vanzelf wel
- Wacht u tot hij komt, lijnt u hem aan en gaat u naar huis
- Blijft u net zo lang roepen tot hij wel komt, en geeft u hem een uitbrander omdat het zo lang heeft geduurd

V36. Wat doet u als de hond aan de lijn trekt?

- Dan trekt u gewoon terug
- Dan loopt u ineens de andere kant op zodat hij moet opletten waar u heen gaat
- Dan gebruikt u een halti, gentle leader of slipketting omdat u hem anders niet kunt houden
- Dan gaat u de hond leren dat lopen naast de baas leuk is, kortom u gaat hem leren volgen.

V37. Tijdens het wandelen met de hond maakt u overwegend gebruik van een

- Geen riem, hij loopt altijd los

- Lederen halsband
- Sliphalsband
- Gentle leader
- Anders, namelijk

V38. U komt thuis en ziet midden in de kamer een grote plas liggen, wat is hierop uw reactie?

- U haalt de hond met zijn neus door de plas zodat hij weet dat dat vies is en niet mag
- U wordt boos op de hond
- Gaat u naar een dierenarts om uit te sluiten dat het iets lichamelijks is
- Ruimt u het op, een ongelukje kan gebeuren

V39. Waarom volgt een hond commando's van zijn eigenaar op?

- Omdat hij van zijn baas houdt
- Omdat hij zijn baas dankbaar is
- Omdat hij zijn baas een plezier wil doen
- Omdat hij weet dat het hem iets oplevert

V40. Wat voor soort commando's moet een hond beheersen?

- Geen, het is geen circusdier
- Alleen de basiscommando's zoals hier, wacht, zit en af
- Basiscommando's zijn handig, maar hij moet ook truckjes kunnen
- Hij moet alles kunnen wat ik van hem vraag

V41. Wanneer een hond geen commando's opvolgt, doet hij dit omdat

- Hij je niet begrijpt
- De relatie tussen eigenaar en hond niet goed is en hij weet dat het niets zal opleveren als hij wel luistert
- Hij koppig en ongevoelig is
- Hij jou wil ergeren

V42. Hoe voorkomt u dat de hond tegen mensen opspringt?

- Door hem een knietje te geven als hij opspringt
- Door hem op de grond te duwen als hij springt
- Door hem enkel te begroeten of belonen als hij met vier poten op de grond staat
- Door hem een alternatieve gedraging aan te leren, bijvoorbeeld het commando zit.

Blok 5: Hechting

De volgende stellingen gaan over hoe gehecht u bent aan uw huisdier. Geeft u aan in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen.

Hoe gehecht bent u aan uw huisdier?

	Zeer oneens	Oneens	Mee eens	Zeer mee eens
V43. Door mijn hond ontmoet ik nieuwe mensen	☐	☐	☐	☐
V44. Mijn hond is me meer tot last dan dat het me wat oplevert	☐	☐	☐	☐
V45. Mijn hond helpt me door moeilijke tijden heen	☐	☐	☐	☐
V46. Ik wou dat ik geen hond had	☐	☐	☐	☐
V47. Er zijn tijden dat ik me alleen voel zonder mijn hond	☐	☐	☐	☐
V48. Mijn hond geeft me een reden 's ochtends op te staan	☐	☐	☐	☐
V49. Mijn hond weet wanneer ik me niet goed voel en komt me dan troosten	☐	☐	☐	☐
V50. Mijn hond helpt me meer fysiek bezig te zijn	☐	☐	☐	☐
V51. Ik voel me verantwoordelijk voor de verzorging van mijn hond	☐	☐	☐	☐
V52. Ik mis mijn hond wanneer ik niet thuis ben	☐	☐	☐	☐
V53. Ik ben van plan in de toekomst geen hond meer te nemen	☐	☐	☐	☐
V54. Mijn hond is deel van de familie	☐	☐	☐	☐
V55. Ik praat tegen mijn hond	☐	☐	☐	☐

Blok 6: Afsluiting

Ter afsluiting volgen er nog vier korte, algemene vragen.

V56. U bent:

- Man
- Vrouw

V57. Wat is uw leeftijd

- < 20 jaar
- 20-30 jaar
- 31-40 jaar
- > 40 jaar

V58. Wat is de naam van het ras van uw hond(en)?

V59. Wilt u meedingen naar de vijf boekenbonnen (t.w.v. € 7,50) die, als dank voor het invullen van de vragenlijst, zullen worden verloot aan de deelnemers?

- Nee
- Ja, mijn e-mailadres is: